

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKULTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCAN AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Hazırlayan
Şirvanov Tural
1317.02016

BAKÜ- 2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKULTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCAN AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Hazırlayan

Şirvanov Tural

1317.02016

Danışman

Ziyadhan Hasanov

BAKÜ – 2017

ÖZET

Bu tezde Azerbaycan ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler dikkate alınmıştır. Bunun için de Azerbaycan ile Avrupa Birliği arasında 2010 yıldan ortaklık antlaşması yapılmıştır. Doğru, Azerbaycan Birliğe üyeliği amaçlamasa da, ortaklık antlaşmasının imzalanması ülke için siyasi ve ekonomik getiriler sağlayabilir. Aynı zamanda, Doğuya doğru genişleme politikasını yürüten AB için Azerbaycan Orta Asyaya açılan kapı ve siyasi, ekonomik, kültürel yönden önemli bir ortaktır. Bu zamana kadar AB ile Azerbaycan arasında Avrupa Komşuluk Politikası, ardından ise Doğu Ortaklığı Programı çerçevesinde gerçekleşen iş birliğinin her iki taraf için çok büyük faydaları oldu. Avrupa Birliği bu politika çerçevesinde Azerbaycana küçük yardımlarda bulunmuştur. Haydar Aliyev döneminde Avrupa Birliği Azerbaycana küçük yardımlarda bulunmuştur. TACİS Programı çerçevesinde Azerbaycana 75 mln yardımda bulunmuştur. Jaydar Aliyev iktidara geldikten sonra batılı petrol şirketlerinin dikkatini Azerbaycana yöneltmiştir. Bunun için Batı ülkeleri ile ikili görüşlerde bulunmuş ve antlaşmalar yapmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNİN OLUŞUMU

1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu.....	2
1.2. Avrupa Toplulukları.....	2
1.3. Avrupa Birliğinin Yaranması.....	3
1.4. AB'nin İlk Genişlemesi.....	4
1.4.1. AB'nin İkinci ve Üçüncü Genişlemesi.....	5
1.4.2. Kuzey Ülkelerin AB Üyeliği.....	7
1.4.3. AB'nin Beşinci Genişleme Süreci.....	10
1.4.4. AB Genişleme Politikasının Bugünü.....	12
1.5. AB Yönetimi.....	13
1.5.1. AB Komisyonu.....	14
1.5.2. AB Parlamentosu.....	14
1.5.3. AB Konseyi.....	15
1.5.4. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi.....	16
1.5.5. Yasal Düzenlemeler.....	16

1.5.6. AB Mahkemeleri.....	17
1.6. AB'nin Dış İlişkileri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNİN KOMŞULUK POLİTİKASI

2.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Ortaya Çıkışı.....	22
2.2. AKP'nin Yönetimi ve İçeriği.....	24
2.3. AB-Güney Kafkasya İlişkilerinde YKP.....	26
2.4. AB'nin Doğu İçin Yeni İşbirliği Hareketi.....	27
2.5. Bölgenin Önemi Açısından YKP.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE BATI İLE İLİŞKİLER

3.1. Haydar Aliyevin Hayatı	35
3.2. Haydar Aliyev Döneminde Yapılan Mali Yardımlar.....	38
3.2.1. TACİS Programı ve Azerbaycana Yönelik Projeler.....	38
3.2.1.1. TACİS Programı.....	38
3.2.1.2. TRACECA Projesi.....	39
3.2.1.3. İNOGATE Projesi.....	41
3.2.1.4. Diğer Projeler.....	42
3.3. Haydar Aliyevin Batı ile İkili İlişkiler.....	43
3.3.1. Azerbaycan-Fransa İlişkileri.....	43

3.3.2. Azerbaycan-Büyük Britaniya İlişkileri.....	45
3.3.3. Azerbaycan-Almanya İlişkileri.....	47
SONUÇ.....	51
KAYNAKÇA.....	55

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devleti

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGIT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AK: Avrupa Komisyonu

AGS: Avrupa Güvenlik Girişimi

AKP: Avrupa Komşuluk Politikası

AT: Avrupa Toplulukları

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ECU: Avrupa Para Birimi

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği

ENPİ: Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Enstrümanı

Euratom: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasılat

İSPA: Katılım Öncesi Altyapı Desteği

MDAÜ: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

INOGATE: Avrupaya Uluslararası Petrol ve Gaz Nakli

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ODGP: Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası

RARP: Bölgesel Tarım Reformu Projesi

SAPARD: Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Eylem Programı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TACIS: Bağımsız Devletler Topluluğuna Yardım

TRACECA: Avrupa-Kafkasya-Asya Gaz Nakli

YKP: Yeni Komşuluk Politikası

GİRİŞ

Avrupa Birliği her zaman basarılı politika yrtmşdr. Avrupa her zaman Azerbaycan için önem arz etmişdir. 1991 yılında bağımsızlığını ilan etdikden sonra Avrupa ile diplomatik ilişkiler başlamışdır. Azerbaycan, Avrupa'nın siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel değerlerini kendi milli değerleriyle uyumlaştırarak benimsemeye çalışmıştır. 1991 senesinde başlayan ikili ilişkiler daha sonraki zamanlarda hukuki çerçeveye oturtulmuş ve günümüzde de devam etmektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde Avrupa Birliğinin oluşum süreci incelenmiştir. Bu erevede Avrupa Birliğinin geçmişi, genişlenmesi, yönetimi ve dış ilişkileri incelenmiştir.

İkinci bölümde Avrupa Birliğinin dış politikasına yer verilmiştir. Avrupa Birliğinin genişlenmesi için yrtdğ komşuluk politikası ve Kafkazyadaki varlığına yer verilmiştir. Avrupa Birliğinin Kafkaz lkeleri ile ilişkileri ve yrtdğ politikalara dikkat ayrılacaktır.

nc bölümde ise Haydar Aliyev hakkında genel bilgi verilecektir. Haydar Aliyev döneminde Avrupa Birliğinin Azerbaycana yaptığı küçük yardımlar ve Batılı lkelerle kurulan ilişkilere yer verilmiştir.

Bölüm I AVRUPA BİRLİĞİNİN OLUŞUMU

1.1.Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

II.Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi hava Batı Avrupada birlik ve beraberlik rüzgarları estirmeye başladı. Bu da bir çok kişi tarafından, Avrupaya büyük zararlar veren aşırı milliyetçilik düşüncelerinden bir kaçış yolu olarak görülüyordu¹. Bu düşüncelerle birlikte 1951 yılında, ilk başarıya ulaşan Avrupa içi iş birliği olan, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu önerisi geldi. Bu oluşumun temel amacı, başta Fransa ve Batı Almanya olmak üzere üyeleri arasında kömür ve çelik endüstrilerinin yönetimini bir araya getirmektir. Yapılış nedeni, en önemli sanayi hammaddeleri olan kömür ve çelikten doğabilecek herhangi bir uyuşmazlığın önlenmesi ve buna bağlı olarak iki ülke arasındaki olası bir savaşın engellenmesidir. Bu iş birliğinin kurucuları yaptıklarını "Avrupa ittifakında ilk adım" olarak nitelediler. Topluluğun başka kurucu üyeleri İtalya ve Benelüks ülkeleri: Belçika, Hollanda, Lüksemburg idi.²

1.2. Avrupa Toplulukları

1957 yılında iki yeni topluluk oluşturuldu: gümrük birliği işlemlerini sağlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve nükleer enerji çalışmaları yürütmek için kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu. 1965 yılında imzalanan Brüksel Anlaşması ile var olan 3 topluluk Avrupa Toplulukları ya da Avrupa Topluluğu adıyla tek bir çatı altında toplandı. 1973 yılında Avrupa Toplulukları Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallıkı içine katarak genişlenmişti. Bu ülkelerde katılım öncesi Norveç ile görüşmeler yapıldı. Ancak ülkede düzenlenen halk oylaması

¹wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C3%A7i#Kaynak.C3.A7a, "The political consequences", 24.04.2017

²wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C3%A7i#Kaynak.C3.A7a, "A peaceful Europe - the beginnings of cooperation", 24.04.17

sonucu katılım isteği reddedilince Norveç topluluğun dışında kaldı.1979 yılında Avrupa Parlamentosunun üyeleri arasında demokratik, doğrudan seçimler gerçekleşti.Bunlar, Avrupalılara Avrupa Parlamentosu Milletvekillerini seçmeleri konusunda olanak sağlayan ve ayrıca uluslararası düzeyde yapılan ilk seçimlerdi.1980 yıllarda Yunanistan, İspanya ve Portekiz topluluğa katıldılar.³1985 imzalanan Schengen Antlaşması, üye devletlerin pek çoğu arasında sınırda pasaport kontrolü olmaksızın yolculuk edebilme olanağını sağladı.

1.3. Avrupa Birliği Yaranması

1990 yılında Berlin Duvarı yıkıldı ve Doğu Almanya birleşmiş yeni Almanyanın bir parçası olarak topluluğa katıldı.Doğu Avrupaya doğru gerçekleştirilen genişlemeyle birlikte, topluluğa katılmaya aday ülkelere uygulanmak amacıyla Kopenhag Kriterlerinin Kabul edilmesi üzerine görüş birliğine varıldı.⁷ Şubat 1992 tarihinde Maastricht Antlaşması yürürlüğe sokuldu.⁴Bu antlaşma ilk kez Avrupa Birliği terimi kullandı ve üç sütun adı verildi.Avrupa Topluluklarının görevi olan politika ve uluslararası işlemler birinci sütuna eş düşmektedir. İkinci ve üçüncü sütunlara ise birliğin dış politikası ile içişleri ile ilgili, daha çok devletlerarası düzeyde işbirliği sunar. Günlük konuşmada Avrupa birliği terimi Avrupa Topluluğu için de kullanılmaktadır ve birliğin birinci sütunun bir ögesi olarak Avrupa Topluluğu adı Lizbon Antlaşması ile birlikte kullanımdan kalkacaktır. 1995 yılında birliğe Avusturya, İsveç ve Finlandiya katıldı 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması, Maastrich Antlaşmasının demokrasi ve dış politika başlıklarında iyileştirmeler yapmak için imzalandı. 2001 yılında Nice Antlaşması imzalandı ve

³wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C3%A7i#Kaynak.C3.A7a, "[Negotiations for enlargement](#)" , 24.04.17

⁴wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C3%A7i#Kaynak.C3.A7a, "[Treaty of Maastricht on European Union](#)", 24.04.17

birliğin doğu yönlü genişlenmesine yeni vizyonlar kazandırmak adına Roma ve Maastricht antlaşmalarının üzerinde düzenlemeler yaptı. 2002 on iki üye ülke euro adlı ortak bir para birimini benimsendi. O günden bu yana, euro kullanan ülkelerin oluşturduğu euro bölgesi on dokuz ülkeye ulaştı. 2004 yılında Avrupa Birliği Doğu Bloku ülkelerden olan on yeddi aday ülkenin birliğe resmen katılarak tarihinde en büyük genişlemeyi gördü. Bulgaristan ve Romanya üç yıl sonar birliğe girdi.⁵ 2013 yılında Hırvatistanın katılımı ile Birliğin son genişlemesi oldu.2004 yılında Romada, daha önceki tüm antlaşmaları tek bir belgede toplayacak Avrupa Birliği Anayasası hazırlanmasını öngören antlaşma imzalandı. Ancak bu anayasa taslağı, Fransa ve Hollandada düzenlenen halk oylamalarında alınan olumsuz sonuçlardan dolayı diğer ülkelerde uygulanmadı ve onay alma işlemi hiçbir zaman tamamlanmadı. 2007 yılında Reform Antlaşması olarak anılan Lizbon Antlaşması imzalandı. İlk önce bu antlaşma İrlanda Cumhuriyeti tarafından reddedilmiştir.Daha sonra 2 ekim 2009 tarihinde yapılan oylamada İrlanda halkı olumlu görüş bildirmiş ve Lizbon Antlaşması tüm üye ülkelere Kabul görmüştür. Uygulama Sürecinde tüm engeller ortadan kalkmış oldu. Cebelitarık ve Aland özel bölgelerinde de oylandıktan sonar bu bölgeler karşı görüş bildirseler de bu bölgelerin antlaşma hükümlerinin dışında kalması koşuluyla yürürlüğe girecektir.

1.4. Avrupa Birliğinin İlk Genişlemesi

1958 yılında Roma Antlaşması⁶ yürürlüğe girdikten sonra, gerek Avrupa Topluluklarının temellerini atması bakımından (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu-AKÇT, EURATOM, Avrupa Ekonomik Topluluğu-

⁵ wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birliği#Kaynak.C3.A7a, "A decade of further expansion" , 24.04.17

⁶ ikv.org.tr, iktisadi kalkınma vakfı, 24.04.17

AET) Roma Antlaşmasının içinde yer alan politikaların uygulanması açısından başarılı bir dönem başlamıştır. Kurucu üye devletler (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) arasındaki Gümrük Birliği, Roma Antlaşmasında öngörülen tarihten bir buçuk yıl önce, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmış, ulaştırma ve enerji alanlarındaki gecikmelere rağmen AET, “geçiş dönemi” adı verilen ilk uygulama devresinin sonunda 31 Aralık 1969 tarihinde Antlaşma ile saptanan hedeflerin çoğuna ulaşmayı başarmıştır. Avrupa Topluluğunun elde ettiği başarılar diğer devletlerin dikkatini çekmiş, İngiltere, Danimarka ve Norveç AET'in içinde yer almak için üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. İngilterenin ilk başvurusu Fransa tarafından Roma Antlaşmasına uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. 2 Mayıs 1967 tarihinde ikinci defa başvuru yaptı. 1969 yılında Laheyde yapılan zirvede, Topluluğa katılma talebinde bulunan İngiltere , İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıllık müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmıştır. Bu katılımdan sonra ilk genişleme gerçekleşmiş ve üye sayısı altıdan dokuza yükselmiştir. 1973 yılında iki EFTA kurucu üyesi ülkenin – İngiltere ve Danimarka – Topluluğa katılımı sonucunda Topluluk EFTA ülkeleri ile ilişkilerin yeniden düzenlemiştir. Norveçin Katılım Antlaşması ise, ülkede yapılan bir referandum ile reddedilmiştir.

1.4.1.İkinci ve Üçüncü Genişleme – Güney Ülkeleri AB-ye Giriyor

8 Haziran 1959 tarihinde Yunanistan Avrupa Topluluğuna üyelik için başvuruda bulundu. İki taraf arasında yapılan müzakereler sonucunda, Yunanistan 9 Temmuz 1961 tarihinde Avrupa Toplulukları ile Ortaklık Anlaşması'nı (Atina Anlaşması) imzalamıştır. Yunanistan

bu anlaşma ile nihai hedefinin AB'ye tam üyelik olduğu ifade edilmiştir. Ancak 1967 yılında Yunanistanda meydana gelen askeri darbeden gelen ötürü ilişkiler dondurulmuştur.⁷

Yunanistan, demokratik rejimin yeniden tesisini takiben Roma Antlaşmasının 237'ci, AKÇT Antlaşmasının 98'ci ve EURATOM Antlaşmasının 205'ci maddelerine dayanarak 12 Haziran 1975'te Birliğe tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon konuyla ilgili rapor hazırlamış ve bu raporu 29 ocak 1976 tarihinde yayımlamıştır. Raporda, Yunanistanın ekonomik sıkıntılarından dolayı Birliğe katılımının uygun olmadığı ifade edilmiştir. Buna rağmen AB ile Yunanistan arasında ilişkiler ivme kazanmış ve 27 temmuz 1976 yılında katılım müzakereleri başlamıştır. Yunanistanın Birliğe katılması, demokrasinin gelişimini olumlu yönde etkileceği düşünülmüş ve katılım süreci üye devletler tarafından da desteklenmiştir. 3 yıl süren görüşmeler sonucunda 28 mayıs 1979 tarihinde Yunanistan ile Topluluk arasında antlaşma imzalanmış ve onaylandıktan sonra 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yunanistanında Topluluğa katılmasıyla üye sayısı 10 oldu.

İspanya ve Portekiz, Topluluğa ilk başvurularını 1962 yılında gerçekleştirmişti. Amma her iki ülke diktatörlükle yönetildiği için başvuruları kabul edilmemiştir. Bu iki Güney Avrupa ülkesinin az gelişmiş ekonomileri ve demokrasiye geçişlerinde karşılaştıkları sıkıntılar, AB'nin bu ülkeler ile ilişkilerinin yavaş ilerlemesine yol açmıştır. 29 haziran 1970 tarihinde İspanya ile Topluluk arasında Tercihli Ticaret Anlaşması yapılmıştır. Haziran, 1977'te İspanyada demokratik seçimler yapılmış ve demokrasiye geçtikten 1 ay sonra üyelik başvurusunu yinelemiştir. Başvuru Komisyon tarafından

⁷<http://www.ibb.gov.tr>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 24.04.17

değerlendirilmiş ve olumlu görüş Konseye bildirilmiştir. Daha sonra iki ülke ile müzakerelerin başlatılması yönünde karar alınmıştır. 1970 yıllarında diktatörlükten demokrasiye geçiş süreci yaşayan Portekize AB 150 milyon avro değerinde mali yardım sağlamış, işçilerin Topluluk içinde dolaşımı kolaylaştırmış ve tarım alanında bazı imtiyazlar tanımıştır. Portekiz, Topluluğa üyelik başvurusunu 28 Mart 1977 tarihinde yapmıştır. Komisyon bu başvuruyu olumlu bulmuş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için karar alınmıştır. 1986 yılında İspanya ve Portekiz Birliğe üye olmuş ve Topluluğun üye sayısı on ikiye yükselmiştir.

1.4.2. Kuzey Ülkelerin AB Üyeliği

Toplulukda dördüncü genişleme ekonomik olarak gelişmiş ve demokratik kurumları iyi işleğen Kuzey ülkelerin (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) katılması ile gerçekleşmiştir. EFTA üyesi olan Avusturya 17 temmuz 1989'da, İsveç 1 temmuz 1991'de, Finlandiya ise 18 mart 1992 tarihinde Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Birlik, üç ülke için müzakereleri eş zamanlı olarak 1 şubat 1993 tarihinde başlatmış ve bu ülkelerin Birliğe üye devletlerle ortak değerleri taşıması ve refah seviyelerinin yüksek olması nedeniyle, katılım müzakereleri en kısa sürede (13 ay) tamamlanmıştır. Ancak Avusturyaya malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, dış ilişkiler ve Gümrük Birliği, mali ve bütçesel hükümler ve rekabet politikası konularında, İsveçe aynı konulara ek olarak tarım ve balıkçılık politikası konusunda ve Finlandiyaya da⁸ her iki ülke için de ortak olan konularda ve yine

⁸<http://www.ibb.gov.tr>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 24.05.17

balıkçılık politikası konusunda geçiş süresi tanınmıştır. Bu ülkeler 1995 yılında Avrupa Birliğine katılmış ve üye sayısı on beşe çıkmıştır.

Soğuk Savaş düzeninin sona ermesi ile AB öncelikle bağımsızlığını yeni kazanan Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ), planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ve komünist rejimden çoğulcu demokrasiye geçişlerini sağlayabilme yönünde destek olmuştur. MDAÜ'lere yönelik ilk önemli karar 14-15 Aralık 1990 tarihinde Roma Zirvesinde alınmıştır.⁹ AB Konseyi bu Zirvede, MDAÜ'lere ilişkin bir mali yardım paketini yürürlüğe koymuştur. MDAÜ'lerin talepleri ekonomik yardım ve kolaylaştırılmış ticaret imkânlarının ötesinde olmuştur. MDAÜ'ler AB dışında bir üçüncü yola yönelmenin bölgede daha büyük istikrarsızlıklar yaratabileceğini belirterek, AB'nin bu ülkelerle daha sıkı bir işbirliği geliştirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. AB MDAÜ ilişkileri, 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Danimarka Dönem Başkanlığı sonunda yapılan Kopenhag Zirvesi ile yeni bir döneme girmiştir. Bu Zirvede MDAÜ'lerin AB üyeliğine aday olabilecekleri ilk kez ve en üst düzeyde vurgulanmış, AB üyesi olmak isteyen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin, gerekli ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirerek üyelik sorumluluklarını karşılamaları durumunda AB'ye katılabilecekleri ifade edilmiştir. Öncelikle MDAÜ'lerin AB üyeliğine aday ülke olabilecekleri ilk kez ve en üst düzeyde vurgulanmış, üye olabilmek için de bazı kriterler belirlenmiştir. Kopenhag Zirvesinde tanımlanan ve ekonomik, siyasi ve Topluluk müktesebatının kabulü ile ilgili Kopenhag Kriterleri olarak bilinen ölçütler, aday ülkelerin AB'ye üye olmak için yerine getirmeleri gereken koşullardır. Kopenhag Kriterleri üç başlık altında toplanmıştır.

⁹ wikipedia.org, Avrupa Bölgesi Dışındaki Avro, 24.05.17

-Siyasi kriterler: Aday ülke, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması ve kabul görmesinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapıya kavuşmuş olmalıdır.

-Ekonomik kriterler: Aday ülkede iyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesi bulunmalıdır.

-Topluluk müktesebatının kabulü: Aday ülke, siyasi, iktisadi ve parasal birliklerin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere, Avrupa Birliği mevzuatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmalıdır. Bunlar arasında siyasi kriterler, yani demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı AB'ye üyelik görüşmelerinin başlaması için ön koşuldur. Bu kriterleri yerine getirmeyen bir ülke ile müzakere süreci başlatılmamaktadır.

AB'ye katılım sürecinde Komisyon, aday ülkelerin Kopenhag Kriterlerini karşılama yönünde kaydettikleri ilerlemeleri düzenli olarak izlemekte ve İlerleme Raporu ile ortaya koymaktadır. Katılım Ortaklığı Belgesi ise aday ülkelerin üyelik yönünde gerçekleştirmeleri gereken tüm çalışmaları önceliklerine göre bir takvim çerçevesinde ortaya koymaktadır. Her aday ülke, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin yerine getirilmesi ve AB müktesebatına uyum sağlanması için detaylı bir Ulusal Program hazırlamaktadır.

AB'nin genişleme süreci çerçevesinde önem taşıyan belgelerden biri de Gündem 2000'dir. Gündem 2000, genişleme perspektifi ile Topluluk politikalarını güçlendirmek ve AB'ye 2000-2006 dönemi için yeni bir mali çerçeve sağlamak amacıyla 1995 tarihli Madrid Zirvesinde, Konseyin talebi üzerine Komisyon tarafından hazırlanarak Mart 1999 Berlin Zirvesinde kabul edilmiştir. 1999'da başlatılan bu sürecin amacı, genişlemenin gereksinimleri doğrultusunda Birliğin yeniden

şekillendirilmesidir. Topluluk politikalarının reformu, genişleme ve AB'nin 2000-2006 dönemine ilişkin mali perspektifleri olmak üzere 3 ana başlık altında toplanan öncelik alanlarına ilişkin öngörüler:

-Tarım reformunun, rekabet gücünü artırma, çevresel faktörleri gözetme, çiftçiler için adil bir gelir temin etme, yasal düzenlemeleri basitleştirme ve uygulamanın adem-i merkeziyetçi bir hale getirilmesi perspektifi ile devam ettirilmesi;

-Yapısal fonların ve uyum fonunun etkinliğinin, projelerin tematik ve coğrafi olarak spesifik amaçlara ve bölgelere yoğunlaşması yoluyla artırılması ve böylece idarenin geliştirilmesi;

-Aday ülkeler için katılım öncesi stratejinin iki mali mekanizma oluşturmak yoluyla güçlendirilmesi: Gelişmiş ulaşım ve çevresel koruma altyapılarını desteklemek amacıyla katılım öncesi yapısal bir aracın (Instrument Structurel de pré-adhésion - ISPA) ve aday ülkelerdeki tarımın ve kırsal alanların uzun vadeli uyumunu kolaylaştırmak amacıyla katılım öncesi tarımsal bir aracın (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - SAPARD) oluşturulması;

-Bütçe disiplini temin ederken, Birliğin 21 yüzyılın getirdiği, başta genişleme olmak üzere, tehdit ve fırsatlara hazırlıklı olması için, 2000-2006 dönemine ilişkin yeni bir mali çerçeve kabul edilmesi şeklinde düzenlenmiştir.

1.4.3. AB Beşinci Genişleme Süreci

Beşinci genişleme sürecinde, siyasi kriterleri yerine getirmiş olan 10 ülkeden 'İlk dalga ülkeler' ya da 'Lüksemburg Grubu' olarak adlandırılan Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile müzakerelere başlama kararı Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesinde alınmıştır. İkinci dalga ülkeler ya da Helsinki Grubu olarak adlandırılan Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya,

Litvanya ve Slovakya için Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde oybirliği ile karar verilmiştir.

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg ve Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirveleri, 5'inci genişlemenin sistematığını ve katılım öncesi süreç ile müzakere sürecine ilişkin çerçeveyi de ortaya koymuştur. Lüksemburg Zirvesinde, 5'inci genişlemenin, geçmişin bölünmüş Avrupasına son verecek yeni bir dönemin başlangıcı olacağı, Avrupa bütünleşme modelinin bütün Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde genişlemesinin gelecekteki istikrar ve ilerlemenin teminatı olacağı ifadeleriyle Birliğin bu sürece verdiği önem vurgulanmıştır. Zirvede, genişlemenin kapsamlı, kapsayıcı ve devamlılık arz eden bir süreç olduğu, bu sürecin, her aday ülkenin hazırlanma derecesine göre aşamalar halinde ilerleyeceği belirtilmiş, 10 MDAÜ, Malta ve Güney Kıbrıs için başlatılan katılım müzakerelerinde bütün bu ülkelerin aynı kriterler temelinde ve eşit şartlar altında AB'ye üye olmaya teşvik edildiği ifade edilmiştir. 22 Haziran 1995 tarihinde Romanya Birliğe üyelik başvurusunda bulunmuş. Bulgaristan ise 14 Aralık 1995 tarihinde üyelik başvurusunda bulunmuş. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag Zirvesinde Avrupa Birliğinin genişleme sürecinde dönüm noktası oldu. Zirvede, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, GKRY ve Malta ile yürütülen müzakereler sonuçlandırılmıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Antlaşması imzalanmış ve 10 aday 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe üye olmuşlardır.

Avrupa Komisyonu, 25 Nisan 2005 tarihinde Bulgaristan ve Romanya Lüksemburg'da Katılım Antlaşması imzalanmıştır. Üyelikleri ise 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Birliğin beşinci genişlenmesi tamamlanmış oldu. Hırvatistan, 1 Temmuz 2013 tarihinde resmen AB-

nin 28 üyesi oldu.Yugoslaviyanın dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden ülkelerden olan Hırvatistan, AB üyesi ikinci ülke olmuştur. Ülkenin AB katılımı, 22 ocak 2012 tarihinde gerçekleştirilen referendum ile Hırvat halkı tarafından onaylanmıştır.

1.4.4. AB Genişleme Politikasının Bugünü

AB genişlemesi, AB'nin iç dinamikleri, önceki genişleme dalgalarından edinilen deneyimler ve AB'ye katılmayı bekleyen ülkelerin özel durumları temelinde evrilmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın yolsuzluk ve örgütlü suçlar alanlarındaki sorunlara rağmen Birliğe üye olması ve GKRY'nin Kıbrıs meselesi çözüme kavuşturulmadan gerçekleşen üyeliği belirleyici olmuştur. Buna ek olarak, 2004 ve 2007 yıllarındaki genişleme dalgasından sonra AB kamuoyunda kendini hissettiren genişleme yorgunluğu ve 2010 yılında AB etkisi altına alan Avro Alanı borç krizi genişlemenin AB'nin öncelikleri arasında alt sıralara gerilemesinde etkileyici olmuştur. Tüm bu faktörlerin AB katılım şartlarını daha da zorlaştırdığı söylenebilir. AB Konseyi genişleme politikasında daha fazla söz sahibi olmuş, genellikle genişleme yanlısı bir tutum izleyen Komisyon ise genişleme politikası her ülkenin özel durumu ve karşılaştığı zorlukları göz önünde bulundurarak özel girişimler uygulama yoluna gitmiştir. Türkiye ile müzakerelerin ivme kazandırılması için başlatılan Pozitif Gündem; Makedonya ile reform ivmesinin canlı tutulması için Yüksek Düzey Katılım Diyaloğu ve Bon gibi girişimler bu doğrultuda hayata geçirilmiştir.

Avrupa Komisyonu, Ekim 2011'de sunduğu 2011-2012 Genişleme Strateji Belgesinde hukukun üstünlüğünü AB üyelik sürecinin

merkezine oturtan yeni yaklaşımı kabul etmiştir. Yeni yaklaşıma göre, hukukun üstünlüğü ile doğrudan ilişkili iki fasıl olan “Yargı ve Temel Haklar” ile “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” fasılları katılım müzakerelerinde öncelikli olarak ele alınarak, müzakereler boyunca yakından takip edilecek ve en son kapatılan fasıllar olacaktır.

2013-2014 Genişleme Stratejisinde ise Komisyon, “temel konuların öncelikli olarak ele alınması” teması ışığında 2014 yılı için hukukun üstünlüğü, ekonomik yönetim, demokratik kurumların güçlendirilmesi, temel haklar ve komşularla iyi ilişkiler olarak konularına özel önem atf edeceğini açıklamıştır.

1.5. AB yönetimi

Avrupa Birliğinin bugünkü yapısı birtakım antlaşmalar üzerinde kurulmuştur. Antlaşmalar, birliğin politik amaçlarını tanımlar ve yasal güçler ile amacına ulaşmak için kurumlarını geliştirir. Antlaşmalar, üye devletleri ve yurttaşlarını doğrudan etkiler ve bu da birlik lügatinde doğrudan etki terimiyle tanımlanır.¹⁰ Üye ülkeler kendi ulusal mahkemelerinde Avrupa Birliği antlaşmaları ışığında Avrupa Birliği hukukuna hareket eder. Üye ülkelerden her hangi birinin ulusal yasaları Avrupa Birliği hukukunda yer alan yasalarla çelişirse, o zaman uygulanması gereken yasalar Avrupa Birliği yasaları olacaktır. Avrupa Birliği tüzüğünü uygulayan kararlar ulusal mahkemelerce Avrupa Adalet Divanı uygulamaları olarak adlandırılır. Avrupa Birliği, başta Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu olmak üzere çeşitli kurumlarca yönetilir. Avrupa Birliği her birine sütun adı verilen çeşitli görev alanlarına bölünmüştür. Avrupa

¹⁰ Avrupa Birliği Kurumlar, (1-6)

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf, 24.04.17

Toplulukları yönergeleri birinci sütunu oluştururken, ikinci sütun ortak dışışleri ve güvenlik politikasını ele alır. Üçüncü sütun ise Güvenlik güçleri ve adalet alanında işbirliğini kapsar. Avrupa Birliğinin yürütdüğü etkinlikler birinci sütunun çatısı altındadır. Bu etkinlikler ekonomik merkezlidir ve uluslarüstü kurumlar bu stunda daha etkilidir.

1.5.1. AB Komisyonu

Avrupa Birliğini yürütme organıdır. Parlamenteoya ve Konseye yeni mevzuat için öneriler sunarak yasama sürecine başlatır. Avrupa Birliğinin politikalarını uygular ve bütçeyi yönetir. Avrupa Komisyonu 28 üyeden oluşur. Bu kişilere komiser adı verilir. Görev süreleri 5 yıldır ve bu süre yenilenebilir.¹¹

Avrupa Birliği Zirvesi komisyon başkanını belirler. Avrupa Parlamentosunun onayı ile Komiyon atanır ve kabinesi geçerli olur. Görev süresi boyunca üye devletler komisyonu görevden alamaz. Avrupa Parlamentosu komiserleri tek-tek görevden alamaz. Ancak güvensizlik oyu ile komisyon heyetini görevden alabilir. Komisyonun merkezi Brükselde bulunur.

1.5.2. AB Parlamentosu

Avrupa Parlamentosunun üyeleri vatandaşları tarafından beş yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Son seçim 2014 yılında yapılmıştır. Parlamento kendisi 27 üye devletin 751 temsilcisinden oluşur. Hangi üye devletin kaç parlamenter ile temsil edileceği üye devletlerin nüfuslarına göre tespit edilir. Parlamento Genel Kurulu Strazburgda yerleşir. Siyasi grupları ve komiteleri Brükselde, Sekreteryaya ise Lüksemburgda.

¹¹wikipedia.org, <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/2292/unite09.pdf>, 24.04.17

Parlamento Konsey ile birlikte yasama yetkisine sahiptir. Avrupa Birliği bütçesini Konsey ile birlikte yapan Parlamento hem de Avrupa Birliği kurumları üzerinde siyasi denetime sahiptir. Parlamento Komisyona sözlü ve yazılı soru sorabilir, şikayet dilekçesi kabul edebilir, soruşturma komiteleri kurabilir, Komisyonu güvensizlik oyuyla ve 2/3 çoğunlukla heyet halinde istifaya zorlayabilir. Komiyon Başkanının güreve atanmasında güvenoyu aranır.

1.5.3. Avrupa Birliği Konseyi

Üye devletlerin hükümetlerinde görev yapan bakanlardan oluşan bir organdır. Konsey başkanlığı 6 aylık dönemlerle 3 üye devlet arasında 18 aylık süre için el değıştirir. Yasal düzenlemeleri kabul etme yetkisini Avrupa Parlamentosu ile paylaşan Konsey, yine Avrupa Parlamentosu ile birlikte bütçeyi onaylar.

Lizbon Antlaşması ile Konseyin kararalma mekanizması çoğunluk olarak düzenlenmiştir. Oybirliği ve basit oy çokluğunun istisna niteliği taşıdığı ortaya konmuştur. Konseyde karar alınması için toplam 345 oyların 255 olumlu olması ve üye devletlerin yarıdan fazlası olumlu görüş bildirmesi gerekmektedir. 1kasım 2014 tarihinde nitelikli çoğunluğun yönetimiyle bir kararın alınabilmesi için, olumlu oyların üye devletlerin %55, Birlik toplam nüfusunun %65 temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi gerekmektedir. Bloke edici azınlık ise, nüfus dikkate alınmakla en az 4 üye devlet olarak belirlendi.

1.5.4. Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi

Avrupa Birliğinin en yüksek dereceli kurumu Liderler Zirvesidir. En yüksek dereceli politik liderleri bir araya getiren bu kurum bir başkan ve her üye ülkeden bir temsilciden oluşmaktadır. Üye ülkeler, Zirveye

göndermek üzere ya devlet başkanlarını ya da hükümet başkanlarını seçerler. Liderler zirvesi her yıl en azından dört defa toplanır ve bu zirvelere dönüşümlü olarak Avrupa Birliği Konseyi başkanlığı görevini yürüten ülkenin temsilcisi başkanlık eder. Avrupa Zirvesi, insan hakları, eğitim ve kültür alanında hizmet veren ve tüm Avrupa devletlerine açık olan Avrupa Konseyi ile karıştırılmamalıdır.

1.5.5. Yasal düzenlemeler

Avrupa Birliğinin birlik kurumları için hazırlanmış birtakım düzenlemeler vardır. Bu düzenlemeler üç ana bölüme ayrılmaktadır. Topluluk tüzükleri, Yönergeler ve Kararlar. Bu üç bölüm arasında resmi bir hiyerarşi bulunmamaktadır.

Topluluk tüzükleri, yürürlüğe girdiyi andan tüm üye ülkeler için yasa haline gelen düzenlemelerdir. Avrupa Birliğinde doğrudan yeni düzenlemeler uygulandığında, öncel yasalar geçersiz hale gelmektedir.

Yönergeler, nasıl ve hangi yollarla çözümleyeceklerinin takdirini üye devletlere bırakarak, ülkelerin belirli bir zaman dilimi içerisinde belirli bir sonucu elde etmesini gerekli kılar.

Kararlar, yukarıdaki iki yasama modeline alternative yol sunabilir. Avrupa Komisyonu resmi gazetesinde ve ya Liderler Zirvesinde herhangi bir tüccar ya da şirket gibi belirli bir alıcıya yönelik kararlar yayınlayabilir. Bu kararlar devlet yardım yönetmeliklerinde ya da Avrupa Birliği rekabet hukukunda bulunabilir.

Avrupa Birliğinin hukuki sistemi bir çok yasal prosedürden oluşur. Birliğin yaptığı antlaşmalar tüm yasama organ ve işlemleri için temel teşkil eder. Avrupa Birliğinin yasama prosedürlerinin bir önemli özelliği de üye devletlerden biri ya da parlamento üyelerinden ziyade neredeyse her zaman Avrupa Komisyonu tarafından teklif edilebilir

olmasıdır. Diğer iki önemli unsur ise Avrupa Parlamentosuna hazırlanan bir yasa tasarısını veto edebilme hakkını veren *ortak karar mekanizması* ve parlamentonun birlik lidelerine bağlayıcılığı bulunmayan öneri ve eleştirilerde bulunabilmesidir.

1.5.6. AB Mahkemeleri

Avrupa Birliğinin adli bölümü Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesinden oluşur. İmzalanan antlaşmalar Avrupa Birliğinin hukukunu değerlendirir ve uygular. İlk Derece Mahkemesi, Birliğin diğer mahkemelerinden önce genel olarak doğrudan bireyler ya da şirketler tarafından açılan davalara bakar. Avrupa Adalet Divanı ise üye ülkeler ile ya da Avrupa Birliğinin kurumlarıyla ilgili davalara bakar. İlk Derece mahkemelerinde alınan kararlar için bazı yasalar doğrultusunda Adalet Divanına başvurulabilir ve temyiz istenilebilir.¹²

Üye devletlerin yerel mahkemeleri, Avrupa Birliği hukukunun içinde önemli rol oynarlar. Avrupa Birliği ve ulusal mahkemeler arasındaki işbirliğinin temelinde antlaşmalar yatar. Avrupa Birliğinin hukukunu yerel mahkemeler iç konularında uygulaya bilirler ve bir yasanın yorumlanması konusunda açıklamaya gereksinim duyarlarsa Adalet Divanından bir öndürüşme tarihi isteyebilirler.

1.6. Avrupa Birliğinin Dış İlişkileri

AB-nin dış ekonomik ilişkilerini ve dış siyasi ilişkilerini dış politika (dış ilişkiler) olarak ele alabiliriz. Ortak Ticaret politikası kapsamındaki faaliyetler, ekonomik işbirliği anlaşmaları ve ortaklık

¹² [wikipedia.org,"European Community consolidated treaty, \(article 225 \(1\), The court of First Instance\)"](https://wikipedia.org/wiki/European_Community_consolidated_treaty_(article_225_(1),_The_court_of_First_Instance))24.04.17

ilişkileri dış ekonomik ilişkiler kapsamında yer almaktadır. Kalkınma alanında işbirliği bu kapsamın içinde yer almaktadır. Dış Siyasi ilişkiler ise Avrupa Birliği Antlaşması ile ikinci sütun kapsamında ele alınan ODGP kapsamındaki faaliyetleri kapsamaktadır.

Lizbon Antlaşması öncesi dönemde dış ilişkiler kapsamında AT ve üye devletlerin yetkilerinin kapsamına bakıldığında, Topluluğun, üçüncü devletlerle anlaşma yapma yetkisine sahip olduğu, bu alanda uluslararası örgütlerle anlaşma yapma ve bu örgütlere üye olabilme imkanına sahiptir.¹³ AT dış ilişkiler kapsamında sahip olduğu yetki, dış yetki çerçevesinde ortaya konmaktadır. Kurucu Antlaşma ile açıkça belirtilen alanlar, ortak ticaret politikası, ekonomik, çevre, mali ve teknik işbirliği gibi sınırlı sayıdaki bazı alanlardır.

Topluluk bir alanda eğer münhasıran yetkili ise, bu alanda üye ülkelerin Topluluk lehine tüm yetkilerini terk ettikleri ve uluslararası düzeyde de Topluluğun tek başına hareket etme hakkının olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, üye devletler ile birlikte Topluluk bu münhasır alanların dışındaki alanlarda da söz sahibi olmaktadır. Bu durumda ise Topluluğun ve üye devletlerin ortak tutum belirleyerek hareket etmeleri gerekmektedir. Amma her zaman üye devletlerin ortak tutum sergilemeleri kolay olmamıştır ve bu kapsamda üye devletler önemli birtakım uluslararası kuruluşların farklı tutumlarıyla karşılaşmıştır. AB karmaşık yapısının yanında ülkelerin çıkarları ve kolektif kimlik algılayışları Birliğin dış politikasında büyük önem taşır. BM, devletlerin ulusal çıkarlarını ön plana almaları suretiyle, ortak tutum sergilemekten uzak davrandıkları en belirgin uluslararası platform olarak göze

¹³ uidergisi.com.tr, Topluluk hukukunda dış yetki için bkz. T. C. Hartley, The Foundations of European Community Law, 6. Ed., Oxford, 2007, s. 159 ve Gül Okutan , “Yetki Açısından topluluğun Üye Ülkeler Karşısındaki Durumu”, 24.04.17

çarpmaktadır. Almanyanın BM Güvenlik Konseyinde (BMGK) daimi üye olmak istemesi özelinde tartışmalar daha da derinleşmiştir. İngiltere ve Fransa olumlu görüş bildirerek kendi imtiyazlarını meşrulaştırma yoluna gitmişler, İtaliya ve İspanyada bu beklentiler karşısında yer almıştır.¹⁴

Lizbon antlaşması öncesinde dış ilişkiler kapsamında AT, AB ve üye devletler ile Topluluk birlikteliğinin sınırları ve yapabilecekleri tartışılmıştır. Bu tartışmalar Birliğe ne şekilde yükümlülük getireceği sorusunu beraberinde getirmiştir.¹⁵ Eski Yugoslavya örneğine bakacak olursak; o zaman üye olan devletlerin Birliğin yapısı içinde, bölgeye askeri güç gönderme konusunda karar vermiş ve nihayetinde bu gücün gönderilmiş olması, akıllara bu faaliyetin üye devletlerin kendi adlarına mı yoksa AB adına mı davrandıkları sorusunu getirmektedir. Çünkü Birliğin bu faaliyeti ODGP kapsamında değerlendirilmektedir.

Hiç şüphesiz ki, AB dış ilişkilerinde en fazla başarılı olduğu konular ekonomik ve ticari konulardır. AB dış ekonomik ilişkilerinin büyük bölümü AT Antlaşmasının 133 ve 300 maddeleri çerçevesinde oluşturulmuştur.

Lizbon öncesi dönemde, AT AB'nin bir parçası olsa da, AB'nin uluslararası alanda tüzel kişiliği bulunmadığı için Birlik uluslararası organizasyonun bir üyesi değildi. Dış ekonomik ilişkiler kapsamındaki anlaşmaların imzalanması AT Antlaşması ile Konseye verilmiştir.¹⁶ Konsey tarafından anlaşmaların imzalanması bir temaül oluşmuş ve bu

¹⁴uidergisi.com.tr, Daniele Marchesi, "The EU Common Foreign and Security Policy in the UN Security Council: Between Representation and Coordination", paper presented at the 2008 International Studies Association (ISA) Convention, San Francisco, 27 Mart 2008, s. 3. 24.04.17

¹⁵uidergisi.com.tr, Cameron Fraser, "The Future of the Common Foreign and Security Policy", Brown Journal of World Affairs, Winter/Spring 2003, Cilt 9, Sayı 2, s.119. 24.04.17

¹⁶AT Antlaşması 228.md, 24.04.17

konu Maatricht Antlaşması ile nitelik kazanmıştır. Komisyon uluslararası alanda bir çok yetkiye sahiptir. Komisyon uluslararası anlaşmaların müzakerelerini yürütülmesini sağlamakta ve uluslararası örgütlerde toplulukların çalışmalarına katılır.

1950’lerde Topluluğun dış siyasi ilişkileri dünya siyasetindeki rolü çok sınırlı olmuştur. 1970 yıllarda ekonomik alanlardaki dış ilişkilerde bir artış olmuş, sonraki yıllarda ise siyasi olarak bir canlanma olmuştur. 1975 bu yana AB BM’de gözlemci statüsündedir ve birçok başkentte diplomatic temsilcileri vardır. 1973’den itibaren ABD, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi ülkeler sistematik diyalog da söz konusudur. 1980 sonra AT ekonomik alan dışında, savunma, güvenlik ve insane hakları gibi konularda daha etkin olmuştur.

Maastricht Antlaşması¹⁷ ile ODGP altında savunma konuları da düzenlenmiş, Birlik yüzyılın sonunda da AGSP oluşturulması ile birlikte bu konudaki en önemli adımını atmıştır. Birliyin en önemli adımı yüzyılın sonunda AGSP oluşturma bilmesidir. ASGP-nin kurulması ile birlikte AB, barışı koruma ve barışı sağlama operasyonlarına katılmak konusunda daha iyi bir duruma gelmiştir. AB, ODGP kapsamında diğer devletlere yardımda da bulunmaktadır. Bu yardımlar AT tarafından finance edilmektedir. Amma bir çok üye devlet ODGP’yi kendi bütçeleri ile desteklemekte isteksiz davranmaktadır. Komisyonun bütçeyi sunması ve Avrupa Parlamentosunun zorunlu olmayan harcamalara karar vermesi, ODGP’nin dolaylı yoldan topluluklaştırılması anlamına da gelmektedir.¹⁸

¹⁷ uidergisi.com.tr, Tezcan, Avrupa Birliği Komisyonu, s. 24, 24.04.17

¹⁸ Tezcan, Avrupa Birliği Komisyonu, s. 24,

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf, 24.04.17

ODGP konusunda temel karar organı AB Bakanlar Konseyidir. Bu organ hükümetlerarası yöntemlere göre çalışır ve Parlamento, Başkanlık, ve Komisyon tarafından sadece bilgilendirilir.¹⁹ Kararlar uluslararası bir yapı içinde alınmamaktadır. Karar almada genel kural oy birliğidir. Bununla birlikte ortak pozisyon ve ortak eylemlerle bu durum bir az daha olsa yumşatılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Birliğin uluslararası yapısının güçlendirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

¹⁹ AB Antlaşması 21.Md (md. J11). 24.04.17

Bölüm II: AVRUPA BİRLİĞİNİN KOMŞULUK POLİTİKASI VE GÜNEY KAFKASYA İLE İLİŞKİLER

2.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Ortaya Çıkışı

Avrupa Komşuluk Politikası, tarihin genişlemesi öncesinde şekillenmeye başladı. Sonuç AB Komisyon Üyesi Chris Patten ve Yüksek Temsilci Javier Solana, Avrupa Birliğinin genişlemeden sonra yeni toprak sınırlarına sahip olacağı Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusyaya yönelik politikayı ortaya koyan "Dünyada Avrupa" başlıklı bir mektup yazdı. Bu ülkelerle işbirliğinin önemini vurgularken, kaçakçılık, yasadışı göç ve bölgesel kriz sorunlarıyla Avrupa Birliğine endişelerini dile getirdiler.²⁰ Bu arada, Doğu Komşuları ile kurulacak yeni işbirliğinin büyük önem taşıdığı iddia edildi.

Avrupa Birliği çevresinde geniş bir Avrupa Mahallesi Çerçeve Belgesi "refah ve dostluk ortamı yaratma" gereği üzerine: Doğu ve Güney Komşularıyla İlişkiler 11 Mart 2003 tarihinde sunuldu. Güney Akdeniz ülkelerinin yanı sıra, Bu belgeye Ukrayna, Rusya, Moldova ve Beyaz Rusya dahil edilmiştir ve Güney Kafkasya ülkeleri dahil edilmemiştir. Çerçeve doküman, komşu ülkelerin Avrupa Birliği ortak pazarında yer alabileceğini ve AB ile bu ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanacağını belirtmektedir. Öte yandan, Komşuluk Politikasında yer alan ülkeler ortak değerlerin korunması konusunda ilerleme kaydederek siyasi, ekonomik ve kurumsal reformları yürütecek ve yasalar AB mevzuatına uygun olarak yapılacaktır.

²⁰Avrupa Birliği Komşuluk Politikası,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Kom%C5%9Fuluk%20Politikas%C4%B1.pdf,16.05.17

Mayıs 2004'te Avrupa Birliğinin tarihi genişlemesinin ardından aynı ayda Konsey, Avrupa Komşuluk Stratejisi Belgesini kabul etti ve Avrupada güvenlik ve refahı artırmak için büyük bir adım atıldığını söyledi. Romano Prodinin belirttiği gibi, genişleme sonsuza dek sürmeyecek ve sendika, genişlemenin Avrupada yeni bölünmüş sınırlar oluşturduğundan endişe duyuyor. Komşuluk Stratejisi Belgesinde, Avrupa Birliğinin yeni üyeleri ile birlikte, hem fırsatlar hem de tehditler oluşturan Avrupa Birliği sınırlarının değiştii belirtildi. Avrupa Komşuluk Politikası bu yeni duruma uygun olarak oluşturulmuştur. Mahalle Politikasının uygulanmasıyla, nihai olarak 2003 Avrupa Güvenlik Girişimi (AGS) mümkün oldu.

Mahalle Strateji Belgesinden altı ay önce kabul edilen AGS dokümanı, coğrafyanın küreselleşme döneminde hala önemli olduğunu ve AB'nin komşu bölgelerdeki güvenliğe olan ihtiyacı Avrupa Birliği için Balkanlar'dan Güneye kadar önemli olduğunu belirtti Kafkasya, AGS belgesine göre, Avrupa Birliği'nin güvenliği için beş önemli tehlike var: kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, terörizm, ülkenin suçları ve örgüt. Aktif ya da dondurulmuş bölgesel çatışmalar (Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ), terörizme ve devletlerin parçalanmasına yol açabilir ve AGS'de kanıtlandığı gibi Avrupa'nın karşı karşıya kalabileceği organize suçları hazırlayabilir. Belgedeki bir diğer önemli konu da, "Avrupadaki Güvenlik Bölgesinin Genişletilmesi" başlığı altında, stratejik öncelikler olarak kabul edilen Güney Kafkasya sorunlarına daha katı ve aktif bir şekilde dahil oluyoruz; çünkü "sorunlara yakından dahil olmalıyız" Yakında komşu bir bölge haline gelecek olan Güney Kafkasyada "Enerji bağımlılığı gösterilmesi ilginçtir.

2.2.Avrupa Komşuluk Politikasının Yöntemi ve İçeriği

Avrupa Komşuluk Politikası, önceki bölgesel girişimlerden farklı olarak iç ve dış politikalarını etkilemek için AB ve komşu ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Birliğin Komşuluk Stratejisi ile karşılıklı olarak belirlenen hedefler çerçevesinde eylem planları oluşturmak, koşul koşulları ilkesine dayanarak daha derin entegrasyon sağlamak, sınır yönetimi altındaki kooperatif yönetimi geliştirmek ve birleşik ortaklık kurmak için düzenli bir izleme sisteminin kurulması Bölgesel ve sınır ötesi konularda yönetim.

Bir tarafta, müşterek olarak seçilen ülkenin yükümlülükleri, diğer taraftan da AB'nin yükümlülükleri. Bununla birlikte, AB'ye olan yakınlığına, kapasitelerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak farklı ülkeler için farklı yükümlülükler ve vaatler içerebilen farklı eylem planları üzerinde görüş alışverişinde bulunulabilir. Buna ek olarak, Eylem Planları, sıfırdan ileri sürülen meşru belgeler değildir; Ülkede daha önce imzalanan Ortaklıklar ve İşbirliği Anlaşmaları vakıflara dayanıyor. Planlar benzer yapısal çerçeveler taşımaktadır, ancak eylem planlarının her ülkenin koşullarına ve AB ile ilişkilerin düzeyine göre tasarlanıp müzakere edileceği belirtilmektedir. Siyasi diyalog ve reformun tamamı; Ekonomik ve sosyal işbirliği ve gelişme; Ticaret konuları; Piyasadaki ve düzenleyici sektörlerdeki reformlar; Adalet alanında işbirliği; Özgürlük ve güvenlik meseleleri (adalet ve iç meseleler); Ulaştırma, enerji, iletişim, sosyal konular, çevre, araştırma ve geliştirme sektörleri vb. ile ilgili insani boyutlara sahip sivil toplum, sivil toplum, eğitim, halk sağlığı departmanları vb. Avrupa Birliği, eylem planlarının düzenli olarak yayınlanması konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ortaklık Konseyleri Raporları. Avrupa Komşuluk Anlaşması eylem planı, beş

yıllık işe alımdan sonra yeterli ilerleme kaydedildiği takdirde gerçekleşecektir.

AKP'nin en önemli amacı olan AKP ile ilgili hemen hemen her önemli belge, AB'nin ortak politik ve ekonomik değerlerini komşu ülkelere yaymaktır. Her ne kadar AB'nin ekonomik ve özellikle siyasi değerlerinin ihracatı AKP'nin hedefi gibi görünse de, çevreleyen ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal yapılarının zorla değiştirilmesinin başlıca nedeni, Avrupa Birliği'nin sorunlarını çözmek için daha elverişli ortamlar yaratmaktır. AB'nin sorunları. Başka bir deyişle, amaçların değil, araçların bu değer anlayışı, liberal-demokratik sistemlere sahip devletlerin daha istikrarlı ve işbirliğine açık oldukları ve sorunlarını hem kendi hem de kendi içinde çözeceği Kantçı düşüncesine dayanıyor. Birbirlerine şiddetli, barışçıl ve yasal yollarla bakarlar.

Avrupa Komşuluk Politikasına ve muadil ülkelere uygulanan yöntem, AB'nin Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine 1990'ların ortalarından AB'ye üye olana dek uygulanan yöntemle hemen hemen aynıdır. Komisyonun genişleme sürecinin fiilen askıya alınmasının ardından "stratejik bir vizyon geliştirilmesi ve genişleme politikalarında kullanılan yöntemlerin dış politika alanında kullanılması" görülüyor. Bununla birlikte, genişleme stratejileri ve eski üye ülkeler için kabul edilen komşu politikalar arasındaki ana fark, komşu ülkeler için bir üyelik perspektifinin olmamasıdır. Aksine, söz konusu politika komşu ülkelere ayrıcalıklı ortaklık biçiminde üyelik haricindeki her şeyi sunmaktadır.

Komşu ülkelere üyelik perspektifleri vermeden şartlılık ilkesini kullanmaya ve onlardan sonuç almayı beklemeye çalışmak, ön üyelik hazırlık sürecinde kullanılan mekanizmalarda bazı değişiklikler

gerektirdi. Katılım öncesi belgelerin aksine, ortak bir sahiplik hissi geliştirmek için eylem planları "karşılıklı olarak güçlü" dir. Buna katlanmak öngörülmüştür. Buna ek olarak, üyelik yolun sonuna gelmediğinden, dönüşüm için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını sağlamak için pozitif şartlara dayalı cezalandırmanın ötesinde cesaretlendirmeye odaklanmak arzusundayız.

Bu teşviklerin ilki, zaten mevcut fonlara sahip olan Avrupa Mahalle ve Ortaklık Enstrümanı (ENPI)'dan geliyor (TACIS, MEDA, Avrupa Demokrasi Girişimi ve İnsan Hakları gibi). Komşuluk ve Ortaklık Aracı, eylem planlarının yürütülmesi için tasarlanmış ve daha önceki fonlardan daha esnek bir uygulama alanına sahiptir 2007-2013 dönemi için tahsis edilen fon miktarı, 12 milyar ABD Doları'nın biraz altında ve önceki yatırım fonlarına kıyasla Dönem (2000-2006) 2 oranını arttırmak için.

2.3. Avrupa Birliği - Güney Kafkasya İlişkilerinde Yeni Komşuluk Politikası

Genişleme ve Yeni Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin dış eylemlerinin iki farklı ögesidir. Bu doğrultuda komşuluk politikalarının başarılı genişleme hareketlerinden esinlendiğini söylemek mümkündür. Bu arada, komşuluk politikalarının genişleme hareketlerinin bir kopyası veya uzantısı olmadığı da bir gerçektir. Konunun ve sürecin daha net anlaşılabilmesi için öncelikle genişleme ve komşuluk politikası ayırımının net bir şekilde yapılması gerekmektedir. Her şeyden önce genişleme, süreçteki ülke ve ulusların çeşitliliğine rağmen, ağırlıklı olarak her yönden standartlaştırma temeline dayandırılmaktadır. Süreç ekonomik büyüme ve yeniden yapılanmaya odaklanmaktadır. Oysa Yeni

Komşuluk Politikası kuramında bu yoktur. Yeni Komşuluk Politikası, küreselleşme sonucu bazı bölgelerde oluşan mevcut duruma karşılık geliştirilen farklı politikalara ortak yaklaşımın bir ürünüdür. AB'nin örnek olarak doğuya yönelik komşuluk politikaları komünist bloğun çökmesi ve sonucunda ortaya çıkan sorunların ışığında gelişmiştir. Genişleme siyasi yaklaşımın bir ürünüdür, oysa komşuluk politikaları siyasi belirsizliklere yöneliktir. Genişleme genel olarak tekil anlamda kullanılırken, komşuluk politikalarında bir çoğulluk söz konusudur. Genişleme politikalarının ve sürecin başarısı, belirlenmiş olan kriterlere uyumun zamanında ve tam olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu uyum süreci “*acquis communautaire*” olarak Avrupa Birliği literatüründe yerini almıştır. Oysa Komşuluk Politikaları AB'nin komşusu olan ülkelerin kendi başlarına gerçekleştirmiş oldukları reformlara olan güvene dayanmaktadır. Yeni Komşuluk Politikası daha çok talep yönlü bir süreçtir, nitekim süreçteki ülkenin performansı başarının anahtarıdır. Genişleme, hedeflerini net bir şekilde ortaya koyan ve sonu belli olan bir süreçtir. Nitekim sürecin sonunda AB'ye katılma veya katılmama gibi iki durumdan biri söz konusudur. Oysa Yeni Komşuluk Politikası sonunda bir üyelik ihtimali olmadığından dolayı hedefleri genişleme gibi kesin belli olmayan bir süreçtir.²¹

2.4. Avrupa Birliğinin Doğu İçin Yeni İşbirliği Hareketi ve Yeni Komşuluk Politikası

Avrupa Birliğinin “Doğu partnerleri” olarak tanımladığı ülkeler, Güney Kafkasya ülkeleri olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistanla birlikte, Moldova, Ukrayna ve Belarustur. Bu ülkeler, başarılı genişleme

²¹Rövşen Şahbazov, YENİ KÜRESEL SİSTEMDE AVRUPA BİRLİĞİ VE GÜNEY KAFKASYA, http://ekoavrasya.net/images/upload/attachments/ab_gk.pdf, (114), 16.05.17

hareketlerinin sonucu olarak AB'nin komşularına dönüşmüşlerdir. Söz konusu ülkeler, sadece coğrafi konumları itibariyle Avrupa Birliğine yakın olmaları ile değil, aynı zamanda Yeni Komşuluk Politikası sonrası siyasi sistemlerinin ve ekonomilerinin reformlar sonucu Avrupa Birliği ile yakınlaşmaları ile de dikkat çekmektedir.

“Doğu İşbirliği” Avrupa Birliği için yeni fırsatlarla birlikte, yeni sorumluluklar da getirmektedir. 2008 yılı Ağustos ayında ortaya çıkan Gürcistan-Rusya krizi bunabir örnektir. Nitekim AB, doğu sınırlarında istikrar, güvenlik, iyi yönetim ve ekonomik büyümenin pekişmesinden yanadır. Ama bütün bunların gerçekleşmesi, Birliğin aktif rolü ve özellikle krizlere yakın müdahalesi ile mümkün olacaktır.²²

Avrupa Birliğinin Güney Kafkasya ile ilişkileri ve bu ilişkilerdeki yol haritasından söz edildiğinde, başlangıç noktası olarak ilk akla gelen enerji konusudur. Komisyonun özellikle 2007 yılı çalışma programında enerji, AB politika gündeminin zirvesine yerleştirilmiştir. Bu çerçevede elektrik ve doğalgaz konusunda iç pazarın bütünleşmesinin tamamlanmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca devamlı, rekabetçi, yeterli ve güvenli enerji için kapsamlı bir politikanın belirlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Güney Kafkasyanın bölgenin en büyük güçlerinden olan Rusyanın etkisinde ve ilgi alanında olması dolayısıyla, Avrupa Birliği ve Rusya arasında bir çıkar çatışması merkezi olma tehlikesinin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bölgeye Türkiye, İran ve ABD'nin ilgisini de göz önünde bulundurursak, Güney Kafkasyanın geleceği ve istikrarı açısından bölgede uluslararası güç dengesinin önemi büyük olacaktır.

²²Dr Röşen Şahbazov, YENİ KÜRESEL SİSTEMDE AVRUPA BİRLİĞİ VE GÜNEY KAFKASYA, (115-117), http://ekoavrasya.net/images/upload/attachments/ab_gk.pdf, 16.05.17

Kafkasya, 2010'lu yıllarda da, 1990'lı ve 2000'li yıllarda olduğu gibi, sorunlar yumağı bir bölge olma niteliğini korumaktadır. Özellikle, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali, Gürcistandaki Rusya destekli etnik çatışmalar ve Ağustos 2008 olayları sonrasında bu ülkenin Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki kontrolünü büyük bir ihtimalle tamamen kaybetmesi, Çeçenistandaki savaş bu problemlerin başlıcaları olmuştur. Avrupa Birliği hiçbir zaman bu problemleri çözecek bir güç olarak kendini göstermemiştir. Aksine, Avrupa Birliği yetkili organlarınca özellikle Güney Kafkasyada olan sorunların bu bölgelerin iç meselesi olduğunu dile getirilmiş ve sorunların çatışan ülkeler arasında çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Avrupa Birliği, uzun süre problemlili olan bu bölgelere desteğinin sadece iç çatışmaların çözülmesinden sonra kalkınma yönünde maddi yardım ayırmaya yönelik olabileceğini ifade etmiştir. Ağustos 2008 olayları sırasında ise Rusya ile Gürcistan arasında ateşkesin imzalanması sürecinde Fransa örneğinde daha aktif rol almıştır.

Avrupa Birliğinin Güney Kafkasyadaki sorunların çözümüne iştirak konusundaki tutumu özellikle Azerbaycan-Ermenistan probleminde açıkça ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği uzun süre Ermenistanı işgalci bir devlet olarak nitelememiş, tam aksine böyle bir davranış ve tutumun birliğin dış politikasına ve Yeni Komşuluk Politikasına ters düşeceğine inancını ortaya koymuştur. Nitekim AB, Yeni Komşuluk Politikasının söz konusu problemlerin çözümü için bir araç olmadığını çeşitli seviyelerde ifade etmiştir. Bu konuda özel vurguyla belirtilen husus, AB'nin AGİT Minsk Grubunun sorumluluğunda olan bu problemin çözümünü kendi üzerine almayı istememesi ve bu problemin çözümünün kesinlikle Avrupa Birliği kurumlarının yetki alanının dışında olduğu yönünde olmuştur. Ama

Avrupa Parlamentosunun aldığı bazı kararlarda Ermenistan işgalci ülke olarak nitelendirilmiş ve işgalci ordunun Azerbaycan topraklarından derhal çıkması gerektiği ifade edilmiştir.

Tüm çelişkilere rağmen, Avrupa Birliği Güney Kafkasya bölgesine yönelik ilgisini ve bölgenin önemini her zaman ifade etmektedir. Bu sebeptendir, AB'nin Yeni Komşuluk Politikası kapsamındaki Doğu İşbirliği Stratejisinde Güney Kafkasya üzerinde önemle durmaktadır. Doğu İşbirliği Stratejisinin 5 temel ögesi aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları temelinde Avrupa Birliği ile güçlü siyasi ilişkilerin sağlanması: Bu doğrultuda, öncelikle, söz konusu anlaşmaların gereğinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Uzun dönemde ise, AB standart ve normlarına uyum sağlanması amaçlanmaktadır.
- Serbest ticaret ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi: Uzun dönemde ise, ülkelerin Komşuluk Ekonomik Topluluğuna (Neighbourhood Economic Community) girmeleri sağlanmalıdır.
- Üretim faktörlerinin Avrupa Birliği ve ilgili ülkeler arasındaki rahat dolaşımı: Bu kapsamda üzerinde önemle durulan konu kişilerin serbest dolaşımıdır.
- Ortak enerji güvenliği: Bu kapsamda AB'ye hidrokarbon ihracatı yönünden önemli ülke olan Azerbaycanla olan ilişkilerin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır.
- Bölgesel kalkınma istikametinde komşu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hareketleri desteklenmektedir. Bu doğrultuda AB'nin bölgesel kalkınma politikaları istikametindeki başarısı ve tecrübesi önemli olacaktır.

2.5. Bölgenin Önemi Açısından Yeni Komşuluk Politikası

Yeni Komşuluk Politikası, Güney Kafkasya ülkelerinin 500 milyon kişiyi birleştiren Avrupa Birliği Ortak Pazarına çıkışına, Avrupadan Güney Kafkasya ülkelere yönelik olarak yatırım yapılmasına, bir de bu ülkelerin sosyal-kültürel anlamda Avrupaya uyum sağlamasına katkıda bulunacaktır.²³

Güney Kafkasya ülkelerinin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini ve ülkelerin AB'nin Yeni Komşuluk Politikası içindeki önem ve yerini değerlendirirken bu ülkelerin Rusya ve ABD ile olan ilişkilerini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.²⁴

12 Mayıs 2004 tarihinde Komisyon, Avrupa Birliğine Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistanın Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmesini teklif olarak sunmuştur. Avrupa Komisyonu Avrupa Birliğinin Yeni Komşuluk Politikasının esaslarını 2003 yılında belirlemiştir. Ayrıca bu önemli olayı müteakiben Avrupa Komisyonu genişlemenin getirmiş olduğu faydalar olan barış, istikrar ve refahtan Avrupa Birliğinin komşusu olan ülkelerin yararlanması konusunda strateji belgesini de çıkarmıştır. Burada esas amaç, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistanın AB'nin Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmesi olmuş ve bu üç Güney Kafkasya ülkesi Haziran 2004 tarihli Avrupa Birliği Konseyi kararınca YKP kapsamına alınmışlardır. AB'nin konuyla ilgili yetkililerinin ortak fikri, üç Güney Kafkasya ülkesinin Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmesinin bu ülkeler için olumlu sonuçları olacağı, fakat bu olumlu sonuçların kısa bir zamanda değil, belirli bir süre sonunda kendini hissettireceği yönündedir. Adı geçen ülkeler 2005 yılının ilk yarısından itibaren Yeni Komşuluk Politikası uygulamasına

²³ «Avrupa Birliği Danışıklar Prosesine Müdahale Etmek Fikrinde Deyil», <http://www.525ci.com/2004/09/18/read.php>. 16.05.17

dahil edilmişlerdir. Her ne kadar Avrupa Birliğinin Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmek için kriter olarak hukukun üstünlüğü, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi şartları aransa da Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistanda bu şartların tam olarak sağlanmaması, bu ülkelerin Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmesine engel teşkil etmemiştir.²⁵ Bu arada söz konusu şartları sağlayamadığı gerekçesiyle Belarus Yeni Komşuluk Politikasının dışında tutulmuştur. Özellikle, yukarıdaki paragrafta belirtilen hususlar açısından Avrupa Birliğinin samimiyeti konusunda kuşklar ortaya çıkmıyor değil. Sebebi, Belarusun belirlenen kriterler açısından sadece serbest piyasa ekonomisi yönünden üç Güney Kafkasya ülkesinin gerisinde bulunması değildir. Stratejik Nitekim Avrupa Birliği Ukrayna, Moldova gibi ülkelerle Yeni Komşuluk Politikası çerçevesinde işbirliğine giderek doğu sınırlarının ileride sağlamlaştırılması yönünde adım atmıştır. Fakat Güney Kafkasyada işbirliği yönünden AB'nin bu üç ülke dışında bir işbirliği alternatifi yoktur. Bölgenin önemi ise tartışılmazdır. Zengin petrol ve doğalgaz kaynakları (Azerbaycan ve Hazar Havzası), Büyük İpek Yolu, bölgenin kuzeyde Rusya, güneyde İran, batıda Türkiye ile sınırdaş olması onu yeteri kadar önemli kılmaktadır. Avrupa Birliğinin Güney Kafkasya ülkeleri ile Yeni Komşuluk Politikası çerçevesindeki ilişkileri her bir ülke ile ayrı-ayrı olarak devam ettirilecektir. Aralarında problem, çatışma olan veya olmayan bölge ülkelerinin her biri ile ayrı-ayrı işbirliği yapılmaktadır. Bu ülkelerin kendi aralarındaki problemlerinin çözme sorumluluğu tamamen kendilerine aittir. Avrupa Komisyonu, Yeni Komşuluk Politikası açısından Azerbaycan ve Ermenistandan aralarındaki Karabağ sorununu hall etmeleri ve kendi aralarındaki ilişki

²⁵Dr. Rövsən Şahbazov, Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya, (117-119), http://ekoavrasya.net/images/upload/attachments/ab_gk.pdf, 16.05.17

ve işbirliğini normalleştirmeleri yönünde bir talebi olmadığını beyan etmiştir. AB'nin Karabağ sorunu konusundaki tutumu samimi bulunmamaktadır. Nitekim Güney Kafkasyanın Avrupa Birliği ile bütünleşmesinden bahs ederken bölgede devam eden sorunların AB ile bütünleşmeyi engellediği göz ardı edilmektedir. Bu gerçekler özellikle Azerbaycan – Avrupa Birliği ikili görüşmelerindeen üst seviyede dile getirilse de, birlik yetkilileri Azerbaycan tarafının AB'nin Karabağ probleminin çözümünde aktif rol alması gerektiği şeklindeki ısrarlarını²⁶ dikkate almamaktadırlar. Avrupa Birliği problemin çözümünde direkt iştirakinin söz konusu olmayacağını fırsat buldukça yinelemektedir. Avrupa Birliği hem jeopolitik faktörler açısından hem de alternatif enerji nakil olanaklarına ihtiyaç duyan devletlerin ittifakı olarak Güney Kafkasya bölgesini daima dikkat merkezinde tutacaktır. Bu da AB'nin Avrasya kıtasında ve Güney Kafkasya bölgesi ile ilgili gelişen olaylara iştirak ve müdahalesini gerekli kılmaktadır. AB-Güney Kafkasya ilişkilerinin anlamı aslında, Yeni Komşuluk Politikasının stratejik senetlerinde belirtilmiş olan “güvenlik, istikrar ve bir arada yaşayabilme” ile tam olarak örtüşmektedir. Bu, aslında uyum sürecinin nihai amacı olan Güney Kafkasya ülkeleri için gerekli reformların gerçekleştirilebilmesi için yeterli altyapıyı sağlama hedefi güden uyum süreci kadar önemli bir aşamadır. YKP'nin ana gayesi aslında Güney Kafkasya ülkelerini uyum, istikrar ve refaha götürebilecek reformların gerçekleştirilebilmesine ön ayak oluşturmaktır. Bu nedenle, uygun ilişki ve politika metodunun seçilebilmesi için AB'nin geçmişte ve günümüzde Güney Kafkasya ile olan ilişkilerine ve bu ilişkilerin ilgili ülkelerin gelişimindeki yerine eğilmesi gerekmektedir. Avrupa

²⁶ AB'nin Kafkasya Politikası ve Bölge Üzerindeki Etkileri, <http://www.tuicakademi.org/abnin-kafkasya-politikasi-bolge-uzerindeki-etkileri/>, 16.05.17

Birliğin bölge ülkelerine yardımlar konusundaki yaklaşımı ülkelerin büyüklük ve nüfus yoğunluğuna bağlı tutulmamaktadır. Nitekim 9,2 milyonluk nüfusa sahip olan Azerbaycan 3.5 milyon nüfusa sahip olan Ermenistanla aynı ölçüde yardım almaktadır. Bunun dışında söz konusu yardımlar örneğin ülkelerdeki öncelikli olan ve özellikle kurumsal reformları destekleyecek yönde yapılmamıştır. Örneğin, 1992 yılında Azerbaycandaki siyasi değişimler sonrası yapılması gereken kurumsal reformlara destek verilmemiştir. Kısmi destek bazı özel ve dar alanlarla, örneğin insani yardımla sınırlı tutulmuştur. TACIS programları daha az toplum yönlüydü, daha çok hükümetleri dikkate alan programlardı ve çok düşük profilli aktiviteleri içeriyordu. Yeni Komşuluk Politikası oluşturulduğu zaman Güney Kafkasya da kısmi istikrar sağlanmış bulunmaktaydı. Ama bunun yanı sıra, güç dağılımının dengesizliği sebebiyle bütünleşme süreci o kadar da kolay olmayacaktı. Bütün zorluklara ve aksaklıklara rağmen, bütünleşme süreci önemini korumakta ve reformlara olumlu etkisini göstermektedir. Avrupa Konseyi veya AGİT'den farklı olarak Avrupa Birliği bölge ile sıkı bütünleşme açısından daha etkin katılıma sahip görünmektedir.

Bölüm III: HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE BATI İLE İLİŞKİLER

3.1. Haydar Aliyev'in Hayatı

Azerbaycanın siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişmesinde büyük bir yere sahip olan Haydar Aliyev, SSCB başladığı siyaset hayatını Yeni Azerbaycan Partisinde devam etmiş ve yaklaşık 30 kadar aktif olarak siyasetin içinde kalmıştır. Haydar Ali Rızaoğlu Aliyev, 10 Mayıs 1923 Azerbaycanın Nahcivan Özerk Cumhuriyetinde doğdu. Bir işçi ailesinin çocuğu idi. 1939 yılında Nahcivan Pedoqoji Teknik Okulunu bitirdikten sonra şimdiki adı Azerbaycan Devlet Petrol Akademisi olan Azerbaycan Sanayi Enstitüsünde eğitimine devam etti. Ancak Ülkenin içinde bulunduğu savaş dolayısıyla eğitimine devam edemedi.

1941 yılında itibaren Haydar Aliyev, Nahçivan Özerk Cumhuriyeti Halk İşçileri Komiserliğinde ve Nahçivan Özerk Cumhuriyeti Halk Meclisinde Şube Müdürü olarak görev yaptı. Ardından 1944 yılında çalışmak için devlet güvenlik teşkilatlarına gönderildi. Bu dönemden itibaren devlet güvenlik teşkilatlarında çalışan Haydar Aliyev, 1964 ten Azerbaycan SSCB Bakanlar Kurulu yanında devlet güvenlik komitesinde başkan yardımcısı, 1967 yılında itibaren ise başkan olarak görev yaptı ve tuğgeneral rütbesine kadar yükseldi. Daha sonra şimdiki adı Saint Pattersburg olan Leningratta özel yüksek öğrenim gördü. 1957 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Tarih bölümünü bitirdi.

1968 yılında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesinin toplantısında, Azerbaycan Komünist Merkez Komitesi Birinci Sekreteri seçildi ve böylece partinin en yüksek konumlarından birine getirilmiş oldu. Ardından 1982 yılının Aralık ayında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro üyeliğine seçilerek SSCB Bakanlar

Kurulu Başkanı Birinci Yardımcısı görevine getirildi. Buradaki milletvekiliği görevini yaklaşık 20 yıl sürdüren Haydar Aliyev, 5 yıl ise SSCB Yüksek Sovyeti Başkanı Yardımcısı olarak da çalıştı.²⁷

20 Ocak 1990 yılında Kızıl Ordunun Baküde gerçekleştirdiği büyük baskından dolayı Moskovadaki Azerbaycan temsilciliğine gelerek burada bir bildiri yayımladı. Bildiride Sovyet Rusyanın bu yaptığı kanlı olayı protesyo etti ve olayla ilgili kişilerin cezalandırılmasını talep etti. Dağlık Karadağ sorununun başgöstermesi ile başlayan süreçte SSCB'nin politikalarını eleştirdi. İsteddiği sonuçları alamaması üzerine 1991 yılında Haziran ayında Sovyetler Birliği Komünist Parti üyeliğinden istifa etti.

Hayatının geri kalanını geçirmek üzere Azerbaycana dönen Haydar Aliyev, bir süre Nahcivanda kaldı. Burada Azerbaycan Yüksek Sovyeti milletvekili olarak görev yaptı. 1991 ile 1993 yılları arasında Nahcivan Otonom Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Başkanlığı ve Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanlığı gibi görevlerde bulundu. Ayrıca 1992 yılında Nahcivanda düzenlenen parti kongresinde, Yeni Azerbaycan Partisinin parti başkanı seçildi. 1993 yılında ülkede kriz sinyalleri verilmeye başlanmıştı. İç savaşın eşiğine gelinmesi ve bağımsızlığın tehlikeye düşmesi sebebiyle halk Haydar Aliyevin başa geçmesini istemekteydi. Bu gelişmeler üzerine hükümet Haydar Aliyevi Baküye davet ederek 15 haziranda göreve çağırdılar. 24 temmuz 1993 tarihinde Haydar Aliyev, Milli Meclisin Kararı doğrultusunda Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak göreve getirildi. Kısa bir süre sonra gerçekleşen 3 ekim 1993 seçimlerinde de halk bir kez daha Haydar Aliyevi cumhurbaşkanı seçti. 11 ekim 1998 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde de sonuç değişmedi ve Haydar Aliyev, oyların %76'sını alarak bir kez daha Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçildi. 15

²⁷ Biografi.info, <http://www.biyografi.info/kisi/haydar-aliyev>, 27.06.17

ekim 2003 tarihinde yapılacak olan bir sonraki genel seçimlerde de halk Haydar Aliyev'in aday olmasını istese de sağlık durumunun kötüye gitmesi sebebiyle bunu kabul etmedi. Halk tarafından iktidarda olması istenen Haydar Aliyev, yaklaşık 30 sene kadar politikanın içinde aktif rol oynadı. İktidarda olduğu dönem boyunca ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak gelişmesine katkıda bulundu. Ülkenin içine girdiği en zor durumlarda bile halkın ısrarla Haydar Aliyevi iktidarda istemesi onun Azerbaycan tarafından ne kadar çok sevdiğinin göstergesidir.

Haydar Aliyev, sağlık problemlerinin artması nedeniyle seçimlere katılamamış olsa da, seçimlerde İlham Aliyev'e desteğini sürdürdü. Babasından aldığı mirası en iyi şekilde koruyacağına inanan halk oğlu İlham Aliyev'i 2003 seçimlerinde cumhurbaşkanı olarak seçti. Seçimlerden kısa bir süre sonra Haydar Aliyev'in rahatsızlığı ciddi boyutlara ulaştı ve tedavi için ABD'de 12 aralık 2003 tarihinde vefat etti. Haydar Aliyev birçok ödül, nişan ve yine birçok ülkenin fahri doktora ünvanına sahip oldu. 4 kez Sovyetlerin Lenin Nişanını alan Aliyev, Kırmızı Nişan gibi Sovyetlere ait birçok nişan daha kazandı ve iki defa Sosyalist Kahraman ilan edildi. 13 nisan 1999'da Türkiye Cumhuriyetinin o zamanki cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından kendisine "Atatürk Barış Nişanı" layık görüldü Bunlar dışında 1997 de Ukraynada "Yaroslav Nişanı", 2001 de Moskova Devlet Üniversitesi tarafından "Fahri Profesörlüğü" ve 2003 yılında Rusyanın en büyük ödülllerinden olan "Mukaddes apostol Andrey Pervozvanını Nişanını" aldı.

3.2. Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycana Yapılan Mali Yardımlar

Azerbaycanın AB ile olan ilişkileri daha çok ekonomik boyutta yürütülmektedir. AB enerji sektöründeki söz konusu projelere ilişkin yardımları, esasen TACİS program çerçevesinde yürütülmüştür. Şöyle ki AB, SSCB'nin çökmesinden sonra 1991 yılı sonunda Azerbaycanı içine alan bir yardım programı ile 12 eski SSCB Cumhuriyetine yeni sisteme geçiş sürecinde yardım etmeye başlamıştır.

3.2.1. Tacis Programı ve Azerbaycana Yönelik Projeler

3.2.1.1. TACİS Programı

1990 yılı Aralık ayında Romda yapılan AB Zirve toplantısında, eski Sovyet Cumhuriyetlerini ekonomik reformlar hususunda desteklemek için karar alındı ve böyle bir AB desteğinin bir teknik yardım programı olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu toplantı TACİS (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım) Programının başlangıç noktasını oluşturmuştur. TACİS, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra kurulan 12 yeni devlet ile Moğolistan'daki siyasi ve ekonomik dönüşüm sürecini desteklemek amacıyla 1991 yılından beri yürütülmekte bir yardım programıdır. Programın üç temel hedefi var.

- Piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş;
- her düzeyde partnerliğin ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi;
- program kapsamındaki ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonu.

1991-1996 yılları arasında Program çerçevesinde söz konusu ülkelere 3 milyar 390 milyon ECU tutarında karşılıksız yardım yapılmış ve 2500'den fazla projenin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. TACİS klasik bir teknik yardım programıdır. Sağlanan yardım, öncelikle uzmanlık ve bilgi aktarımı (devlet ve özel sektör kuruluşlarına yönetim konusunda danışmanlık yapmak, eksper grupları göndermek, eğitim vermek, hukuki

altyapı oluşturmak, partnerlik ilişkilerini geliştirmek, uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde pilot projeleri desteklemek) şeklinde gerçekleşmektedir.

TACİS'in Azerbaycana yönelik projeleri Elçibey döneminde 1991'de itibaren uygulanmaya başlamıştır. 1998 Aliyev döneminde Programın kapsamı 75 mln ECU olmuş, bu çerçevede gerçekleştirilen proje sayısı 170 ulaşmıştır. Uluslararası projelerin başında TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru), İNOGATE (Avrupaya Uluslararası Petrol ve Gaz Nakli) ve RARP (Bölgesel Tarım Reformu Projesi) gelmektedir.

TACİS programı içinde uluslararası projelerin özel önemi ve ağırlığı bulunmaktadır. Azerbaycanın jeopolitik konumu ve enerji potansiali de bu çerçevede dikkate alınmış ve iki esas uluslararası projede (ulaştırma konusunda TRACECA ve enerji transferine ilişkin İNOGATE) ülkeye özel bir yer vermiştir. TACİS'in 2000-2006 döneminde için hazırlanan faaliyet planında her yeni bağımsız devlete yönelik çalışmaların sadece üç alanda yoğunlaştıracağının öngörülmesi, Azerbaycan açısından bu projelerin önemini artırmaktadır. Söz konusu projelerde Azerbaycanın yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bunların ayrıca ele alınması yararlı olacaktır.

3.2.1.2. TRACECA projesi

TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma koridoru) Projesi, 1993 yılının mayıs ayında Brükselde beş Orta Asya ve üç Kafkasya ticaret ve ulaştırma bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen konferansta belirlenmiştir. Söz konusu programın aşağıdaki hedefleri şunlardır.

-Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin Avrupa ve Dünya pazarlarına ulaştırma güzergahları aracılığıyla giriş kabiliyetlerini artırarak, bunların ekoomik ve politik bağımsızlığını desteklemek;

-Cumhuriyetler arasında bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine teşvik etmek;

-TACİS'in TRASECA Programını, uluslararası finans kuruluşlarının ve özel yatırımcıların bu devletlere yatırım yapmasını teşvik etmek için katalizör gibi kullanmak;

-TRACECA güzergahının Trans-Avrupa Şebekeleri ile bağlantısını kurmak.

1998 yılının mayıs ayına kadar TRACECA Programı, teknik yardım konusunda 22 araştırma ve altyapının imarına yönelik 5 yatırım projesini finanse etmiştir.

Program kapsamındaki ülkeler açısından TRACECA projesi, geleneksel ve çok yoğun olan Moskova güzergahına ek olacak ve Avrupa alternatif ulaştırma koridoru ulaştırılması için stratejik önem taşıyacak.²⁸

7-8 eylül 1998 tarihinde 32 devletin ve 13 uluslararası örgütün katılımıyla Baküde Tarhi İpek Yolunun yeniden oluşturulmasına ilişkin uluslararası konferans yapıldı. Konferans sonucunda, İpek Yolu, TRACECA'nın en önemli projesi olarak nitelendirildi ve bu konuda Bakü Deklarasyonu kabul edildi.

Bakü Konferansı kararlarının yerine getirilmesine ilişkin önlemler hakkında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev 26 ekim 1996 kararnamesinden sonra, Baküde TRACECA'nın Sürekli Sekreterliği kurulmuş ve Azerbaycanın ulaştırma altyapısının yeniden yapılandırılmasına yönelik yatırımlar artırılmıştır.

Merkezi Asyadan başlayarak Kafkasyadan geçen ve Karadenize ulaşan, buradan ise Trans-Avrupa Şebekeleriyle bağlanan TRACECA'ya bir uluslararası ulaşım şebekesi olarak ilgi gitdikçe artmaktadır. AB

²⁸ TRACECA Layihesi, İpek Yolu Dergisi, No: 4, Bakı, 1998, s.86-87.

tarafından bu projeye büyük önem verilmekte ve Avrupaya enerji transferini öngören İNOGATE projesi ile birlikte öncelik tanınmaktadır. Azerbaycanın TRACECA çerçevesindeki önemli konumu, Bakü-Supsa ve Bakü-Ceyhan petrol boru hatları anlaşmalarının İNOGATE çerçevesinde desteklenmesinden sonra daha da güçlenmektedir. Konunun daha net olarak anlaşılması için aşağıda İNOGATE'e ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.2.1.3. İNOGATE Projesi

İNOGATE (Petrol ve Gazın Avrupaya Uluslararası nakli) Projesi, Avrupa Birliğinin eski SSCB için öngördüğü teknik yardım çerçevesinde esas bölgesel program olarak gerçekleştirilmektedir. Programın hazırlığı 1995-1997 yılları arasında yapılmış, daha sonra bazı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. İNOGATE Programının esas hedefleri, yeni bağımsız devletlerin aşağıdaki konularda çabalarını desteklemekten ibaretdir.

- Bölgesel gaz ulaştırma sisteminin, petrol ve petrol ürünlerinin nakli sistemlerinin yeniden yapılanması, geliştirilmesi ve modernizasyonu;
- Hazar denizinden ve Merkezi Asya bölgesinden Avrupa ve Batı pazarlarına karbonhidrat nakli için alternatif yolların belirlenmesi.

Bu hedeflere ulaşılması ve programın tam uygulanması için TACİS çerçevesinde şu alanlarda yardım yapılmaktadır.

-Yenilenme, geliştirme ve modernizasyon konularında öncelikli projelerin tespiti ile birlikte bunların gerçekleşebilme ve uluslararası mali kuruluşlar tarafından finansa edilebilme olanaklarının araştırılması;
-yönetici kadronun çağdaş gaz nakli sistemleri, yönetim ve organizasyon konularında eğitilmesi;

-uluslararası standartları ve Avrupa Enerji Şartı ilkeleri çerçevesinde, istikrarlı bölgesel ihracat pazarlarının oluşturulması için hukuki düzenlemelerin hazırlanması;

-çevrenin korunmasına ilişkin çağdaş teknolojik yöntemlere uygun olarak sınır bölgeleri altyapısına yatırım yapılmasının sağlanması.

8 aralık 1998 tarihinde Brükselde İNOGATE Programına katılan ülkelerin toplantısı yapılmış ve Azerbaycanın hem Bakü-Supsa hem de Bakü-Ceyhan petrol boru hatları projelerini destekleyici kararlar alınmıştır. Diğer taraftan, Kazakistan petrolünün Hazar Denizi-Bakü-Batumi (Gürcistan) güzergahıyla nakli öngörülmüştür.

Bakü-Supsa hattının 1998 yılından beri uygulanmasında ve Bakü-Ceyhan hattına ilişkin 1999 yılı sonunda anlaşma yapılmasında İNOGATE çerçevesinde alınan kararların AB desteğine yansıtması itibariyle olumlu etkisi olmuştur.

3.2.1.4. Diğer Projeler

TACİS Programı içinde TRACECA ve İNOGATE projeleri, AB-Azerbaycan ilişkileri açısından Azerbaycanın jeopolitik konumuna ve enerji kaynaklarına verilen önem göstergesi olarak önem arz etmektedir. Bununla birlikte, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Azerbaycanı desteklemek amacıyla diğer projeler uygulanmıştır. TACİS'e ilişkin açıklamaların yer aldığı bölümde kısaca değinilen bu projelerin başlıcaları şunlardır.²⁹

- a) Enerji sektörü;
- b) İşletmelerin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi;
- c) İnsan kaynaklarının geliştirilmesi;

²⁹ Azerbaycan İktisadiyyatı, Bakü Asya Üniversitesi, Bakü, 1999, s.230.

3.3. Haydar Aliyevin Batı İle İkili İlişkileri

3.3.1. Azerbaycan-Fransa İlişkileri

Fransa Azerbaycan'ın bağımsızlığını 3 Ocak 1992 tarihinde tanıdı, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler ise 21 Şubat 1992 tarihinde kuruldu. 16 Mart 1992'de Fransa Azerbaycanda, Azerbaycan ise 20 Ekim 1994 tarihinde Fransada büyükelçilik açtı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, ilk yurtdışı gezisini Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın daveti üzerine 19-22 Aralık 1993 tarihleri arasında Fransaya yaptı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand Parisin Elysee Sarayında görüşmeler yaptı. Ziyaret sırasında "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti arasında dostluk, karşılıklı anlayış ve işbirliği anlaşması" imzalandı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, aynı zamanda burada AGİK'in (şimdiki AGİT) temel belgelerinden biri olan "Yeni bir Avrupa için Paris Şartı"na Azerbaycan'ın katılmasına ilişkin belgeyi de imzaladı. Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand, Haydar Aliyev ile görüşmesinde Fransanın, Karabağ anlaşmazlığının giderek daha da büyümesini endişeyle izlediğini ve orada sivillerin sıkıntı ve acı çekmesinden üzüntü duyduğunu belirtti. O, sorunun şiddet yoluyla giderilmesinden yana olmadığını söyledi. 21 Aralıkta Haydar Aliyev Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe ile görüştü. Görüşmede Fransa ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve pekiştirilmesi konusu masaya yatırıldı. 22 Aralıkta Lüksemburg Sarayında Haydar Aliyeye Fransa Senatosunun onursal nişanı verildi.³⁰

³⁰ " Haydar Aliyev" Uluslararası Elektronik Kütüphanesi, <http://lib.aliyevheritage.org/tk/178352.html>, 27.06.17

1994-1997 yılları arasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, dört kez - 8 Mayıs 1995 tarihinde Faşizme Karşı Zaferin 50.yıl kutlama törenlerine, 1995 yılının Aralık ayında Pariste yapılan "Azerbaycan'ın yatırım olanakları" konulu uluslararası konferansa, 10-11 ocak 1996 tarihlerinde Fransa Cumhurbaşkanı F. Mitterandın cenaze törenine katılmak için, son olarak, 13-15 ocak 1997 tarihleri arasında ikinci resmi gezi için - Fransada bulundu. 8 Mayıs 1995 tarihinde Haydar Aliyev, Pariste Fransa Cumhuriyetnin yeni seçilmiş Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile bir araya geldi. Jacques Chirac, yüksek konuğunu Faşimze karşı zaferin 50 yıldönümü vesilesiyle kutlayarak, Azerbaycan önderinin Paris'te yapılan törenlere katılmasından sevinç duyduğunu bildirdi. Görüşme sırasında Fransız şirketlerinin Azerbaycan ekonomisine yatırım yapmasının ülkeler arasında ilişkilerin yaygınlık kazanmasında önemli rol oynadığı belirtildi. Fransa Dışişleri Bakanı Herve de Charret'in 11 Ekim 1996 ve 1 Nisan 1997'de Baküyü ziyaretleri iki ülke arasında siyasi ilişkilerin gelişmesine hız kattı.

Haydar Aliyev, 13-15 Ocak 1997 tarihleri arasında Fransaya yaptığı ikinci resmi gezisi kapsamında 13 Ocak tarihinde Elysee Sarayında Jacques Chirac ile biraraya geldi. Görüşmede Minsk Grubunun etkin bir üyesi olarak Fransanın, diğer devletlerle birlikte faaliyetini daha da genişleteceği ve kendi nüfuzunu kullanarak Ermenistan-Azerbaycan sorunun kısa sürede çözüme bağlanması için çabalarını artıracığı bildirildi. Elysee Sarayında SOCAR ile Fransa'nın Elf Aquitaine ve Total petrol şirketleri arasında Lenkeran-Talış deniz petrol yataklarının ortak işlenmesine ilişkin, yatırım değeri 1.5 milyar dolar olan ve 350 milyon varil petrol çıkarılmasını öngören anlaşma

imzalandı. 13 Ocak tarihinde ise Haydar Aliyev Fransa Dışışleri Bakanı Herve de Charret ile bir araya geldi. Görüşme sırasında Fransa-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesi, Dağlık Karabağ sorunun barışçıl yoldan çözümlenmesi konuları ele alındı. Azerbaycan Cumhurbaşkanının ziyareti sırasında genel hatlarıyla şu belgeler imzalandı:

1. Hava ulaşımı ile ilgili Sözleşme Protokolü;
2. Kültürel ilişkilerle ilgili ortak Bildiri;
3. Serbest Dolaşımla ilgili Sözleşme.

23-27 Ocak 2001 tarihleri arasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Fransaya üçüncü resmi gezisini yaptı. Gezi sırasında Haydar Aliyev, Fransa Parlamentosunun "Ermeni soykırımı" yasasını onaylamasını kınadı ve bunun uluslararası ilişkileri negtaif yönde etkileyeceğini bildirdi.

3.3.2. Azerbaycan-Büyük Britanya ilişkileri

Azerbaycan ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı arasındaki ilk ilişkiler 19. yüzyılın sonunda, 20. yüzyılın başında, Azerbaycanın çarlık Rusya dönemlerinde kurulmuştur. 20 yüzyılın ilk yıllarında, İngiliz firmaları Bakunin petrol bitkilerinde 60 milyon manat yatırdı. 1904'te Bakünün İngiliz petrol ihtiyaçları karşılandı.³¹ Azerbaijan Cracking ekipmanının teknik ekipmanının ilk üretim lisansı Gikkers Limited British Company tarafından satın alındı. İngiltere, Azerbaycanın bağımsızlığını 31 Aralık 1991'de tanıdı. Azerbaycan ve

³¹“ Haydar Aliyev” Uluslararası Elektronik Kütüphanesi, <http://lib.aliyevheritage.org/tk/178352.html>, 27.06.17

İngiltere 11 Mart 1992'de diplomatik ilişkiler konusunda bir sözleşme imzaladılar. İngilterenin Azerbaycan Büyükelçiliği Eylül 1992'de ticari bir temsilci olarak faaliyete geçti. Birleşik Krallık Rusya Büyükelçisi ve Azerbaycan büyükelçisi olarak atandı ve güven mektubunu Temmuz 1992'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na sundu. Azerbaycan Büyükelçiliği Londrada 1994 yılından beri faaliyette. 1993 yılında Haydar Aliyev, Büyük Britanya Büyükelçisi olarak Azerbaycana atandı. Toplantı, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycanın Akdam bölgesinde yaptığı saldırıda Ermenistanın Azerbaycana karşı şiddetli saldırılarda bulunduğu bir dönemde yapıldı. Haydar Aliyev, İngilterenin Azerbaycan büyükelçiliğinin faaliyete geçmesinin önemini vurgularken, aynı bilgiyi İngiliz diplomat verdi. Büyükelçi Thomas Yanq, Haydar Aliyeye, İngiliz hükümetinin Azerbaycan sınırlarının dokunulmazlığını gördüğünü ve İngilterenin sorunun çözülmesine yardımcı olmak için BM Güvenlik Konseyinin dönem başkanı olarak güçlerini kullanacağını söylediğini bildirdi. Thomas Fire'in ifadelerinden sonra, İngiliz hükümeti 27 Temmuz 1993'te Ermenistanın işgaline agresif olarak itiraz etti. Bir gün sonra, BMGK toplantıları sonucunda, başkan Britanya dönemi etkisiyle bu bölgenin işgali için Cumhurbaşkanı 853 kabul edildi.

Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev 22-25 Şubat 1994 tarihinde ülkeyi ilk kez ziyaret etti. Ziyarete ülkesinin Başbakan John Major, Dışişleri ve Birlik İşlerinden sorumlu Douglas Hurd ile bir araya geldi ve görüşmelerde bulundu. Bu ziyaret sırasında Haydar Aliyev ve John Major, iki ülke arasındaki işbirliğinin temel sözleşmesini imzaladılar - "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Büyük Britanya Cumhuriyeti Arasında Ortak Dostluk ve İşbirliği Deklarasyonu". Haydar Aliyev, İngiltereye yaptığı ilk ziyaretinde Azerbaycanın Birleşik Krallık ile olan

işbirliğinin temel amacından söz etti: Dünya siyasetinde etkili, siyasi ağırlıklı, zengin tarihi ve gelenekleri olan, önemli bir yere sahip bir ülkeyiz Uluslararası ekonomik sistemde, birçok şeyi öğrenebileceğimiz bir ülke olarak görüyoruz. 19-24 Temmuz 1998'de Haydar Aliyevin İngiltereye ikinci ziyaret gerçekleşti. Ziyaret, ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Haydar Aliyevin Kraliçe II. İngiltere Kraliçesi Elizabeth ile yapılan resmi toplantıda, Kraliçe, Azerbaycanın demokratik bir hukuk devleti kurulması için Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının çalışmalarını titizlikle takip ettiğini bildirdi. Ziyaret sırasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Başbakan Tony Blair ile bir araya geldi. Tony Blair, Büyük Britanyanın Azerbaycanın toprak bütünlüğünü tanıdığını söyledi.

3.3.3. Azerbaycan-Almanya ilişkileri

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev 1- 4 Temmuz 1996 tarihleri arasında Almanya Federal Cumhuriyeti hükümetinin davetlisi olarak bu ülkeyi resmi ziyaret etmiştir. Resmi ziyaret sırasında Haydar Aliyev söz konusu ülkenin başkenti Bonn, büyük iş ve finans kuruluşlarının bulunduğu Köln, Baden-Württemberg kentlerinde temaslarda bulunmuştur. O, gezi kapsamında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin üst düzey devlet çalışanları ve iş çevrelerinin temsilcileri ile pekçok görüşme yaptı. Görüşmelerde iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin yaygınlık kazanması, finansal ve ticari ilişkilerin daha da hızlanması öncelikli konulardı. Gezi büyük ekonomik potansiyele sahip Alman yatırımcılarının Azerbaycanda iş yapmalarının teşviki açısından, ülkeler arasında finansal ve banka ilişkilerinin biçimlendirilmesi açısından özel önem arz etmiştir. Gezinin ilk günü

başkent Bonnda Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Roman Herzog, Şansölye Helmut Kohl ile bir araya gelmiş, iki ülke arasında işbirliğinin daha geniş alanları kapsamayı ve geliştirilmesine ilişkin görüşmeler yapmıştır. 2 Temmuzda O, Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı K.Kinkel, Bundestag Başkan Yardımcısı A.Vollmer, aynı kurumun Almanya Kafkasya Parlamento Grup Başkanı ve üyeleri ile bir araya gelmiş, ikili ilişkilerin karşılıklı ilgi uyandıran birçok konularını ele almıştır. Aynı gün iki ülke arasında ilişkileri düzenleyecek şu belgeler imzalanmıştır.³²

1. "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti arasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile Almanya Federal Cumhuriyeti arasında imzalanmış sözleşmelerin yürürlükte kalmasına dair Protokol"

2. "Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında finansal işbirliği sözleşmesi" (Bu sözleşme Almanya'nın Merkez Bankası olan 'Deutsch Bank' ile Azerbaycan Uluslararası Bankası arasında karşılıklı işbirliğinin öngörüldüğü bir belgedir.)

3. "Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında araştırmalar ve uzmanlar vakfının kurulmasına ilişkin Sözleşme"

3 Temmuzda Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, bu ülkenin büyük ekonomi merkezi olarak bilinen Köln kentini ziyaret etti. O, burada Almanya Federal Cumhuriyeti iş çevrelerinin temsilcileri ile

³² " Haydar Aliyev" Uluslararası Elektronik Kütüphanesi,
<http://lib.aliyevheritage.org/tk/2749072.html>, 27.06.17

bir araya geldi. Görüşmeyi, Almanya Ekonomisi Doğu Komitesi ve Almanya Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği organize etti. Toplantıya pekçok sayıda büyük şirket yöneticisi, finans ve banka sektöründe çalışan işadamları, Alman basın mensupları katıldı. Burada Haydar Aliyev Azərbaycan ekonomisinin potansiyel olanakları, maddi zenginlikleri ve uluslararası ticaret için sağlanan koşullar hakkında geniş bir konuşma yaptı, Alman işadamlarına ülkemize yatırım yapma çağrısında bulundu. Görüşmenin sonunda o, katılımcıları ilgilendiren pekçok soruyu cevapladı. Aynı gün tekrar Bonna dönen Azərbaycan Cumhurbaşkanı burada Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası Başkan Yardımcısıyla, Siemens Şirketi Başkan Yardımcısı ile bir araya geldi. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı Bonnda Almanyadaki Azərbaycan Toplulukları Federasyonu temsilcileri, Almanya-Azerbaycan Forumu Yönetim Kurulu ve başkanlık divanı üyeleri, Azərbaycan diasporasının temsilcileri ile görüştü. 4 Temmuz 1996'da Haydar Aliyev ünlü otomobil üreticisi Mercedes-Benz Şirketinin Baden-Württemberg kentinde bulunan üretim tesisini ziyaret etti. O, otomobil şirketinin yöneticileri ile bir araya geldikten sonra buradaki üretim sürecini izledi. Ardından Mercedes-Benz şirketi Yönetim Kurulu adına Azərbaycan Cumhurbaşkanı onuruna yemek verildi. Avrupa kuruluşları ile ekonomik bütünleşme politikasının bir parçası olarak nitelendirilen bu gezi Azərbaycana yabancı yatırımların yapılmasının ve uluslararası kredilerin teşvikinde önemli rol oynadı. Aynı gezinin fiili sonucu olarak halihazırda Almanyanın Siemens, Ferrostaal, Thyssen, Alcatel, İnterselect, Mercedes-Benz vs. şirketleri Azerbaycanda başarılı ticari faaliyetlerde bulunuyorlar.

SONUÇ

Avrupa Birliği ya da kısaca AB, yirmi sekiz üye ÷lkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. 1992 yılında, *Avrupa Birliği Antlaşması* olarak da bilinen Maastricht Antlaşmasının yürürlüğe girmesi sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğuna yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. 500 milyondan fazla nüfusuyla Avrupa Birliği, dünya ÷lkelerinin GSYİH (nominal) göre sıralanışında nominal gayrisafi yurtiçi hasılasının %30'luk bölümünü oluşturur. Avrupa Birliği, tüm üye ÷lkeleri bağlayan standart yasalar aracılığıyla, insan, eşya, hizmet ve sermaye dolaşımı özgürlüklerini kapsayan bir ortak pazar (tek pazar) geliştirmiştir. Birlik içinde tarım, balıkçılık ve bölgesel kalkınma politikalarından oluşan ortak bir ticaret politikası izlenir. Birliğe üye ÷lkelerin on dokuzu, euro adıyla anılan ortak para birimini kullanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği, üye ÷lkelerini Dünya Ticaret Örgütünde, G8 zirvelerinde ve Birleşmiş Milletlerde temsil ederek dış politikalarında da rol oynamaktadır. Birliğin yirmi sekiz üyesinden yirmi ikisi NATO'nun da üyesidir. Schengen Antlaşması uyarınca birlik üyesi ÷lkeler arasında pasaport kontrolünün kaldırılmasının da arasında bulunduğu pek çok adli konu ve içişleri düzenlemelerinde Avrupa Birliğinin payı bulunur. Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya “Soğuk Savaş” sonrasında oluşan yeni küresel sistemin en önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Avrupa Birliği, sunduğu değerler ve entegrasyon süreci açısından cazibe merkezi olmakla kalmamakta, küresel sistemin yeni kutbu potansiyelini de yansıtmaktadır. Güney Kafkasya da stratejik konum, yeni kaynak, yeni pazar, önemli geçiş noktası ve benzeri özellikleri açısından hem küresel sistemde önemini

devamlı artırmakta hem de özellikle AB için öncelikler arasında yer almaktadır. Rus dış politikasında enerjinin araç olarak daha yoğun bir biçimde kullanılması, bu konuda Rusyaya aşırı bağımlı olan Avrupa Birliğinin enerji politikasında 11 Eylül olayları sonrasında yeni küresel güvenlik algısı bakımından Güney Kafkasyanın öneminin artması ise AB'nin Ortak Güvenlik ve Dış Politikasında bu bölgenin giderek daha fazla yer tutmasına neden olmaktadır. Yeni Komşuluk Politikasının Güney Kafkasya ülkelerine yönelik en önemli politika araçlarından olan Eylem Planları, geniş çapta reformlar paketi sunmaktadır. Söz konusu reformların uygulanması durumunda Güney Kafkasya ülkelerinin Avrupa ile derinden bütünleşmesi fırsatı ortaya çıkmaktadır. Eylem Planlarının sağlamış olduğu avantaj, ekonomik, sosyal, siyasi ve hukuk alanındaki reformları tek bağlamda ele alması ve uygulamanın bir bütün olarak sistemli bir şekilde yapılması için zemin hazırlamasıdır. Yeni Komşuluk Politikası kapsamındaki Eylem Planlarının etkin uygulanması, bu planların Yeni Komşuluk Politikasının Güney Kafkasyada en önemli aracına dönüşmesi anlamına gelmektedir. Güney Kafkasya ülkelerine yönelik YKP kapsamındaki Eylem Planlarında yakın zamanda mutlaka kapatılması gereken bazı çelişkiler ve eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksiklerin tamamlanması ve çelişkilerin kapatılması, Eylem Planlarının etkinliğini arttıracaktır. En büyük çelişki, Avrupa Birliğinin Güney Kafkasyayı parçalayan en önemli problem olan Karabağın Ermenistan tarafından işgali sorununun adil bir şekilde ve kalıcı olarak sona erdirilmesi sürecine etkin ve kalıcı katkı sağlayamaması ve bunun yanında diğer yandan bölgede üçlü ilişkilerin (Azerbaycan-Gürcistan-Ermenistan) önemini her seferde yinelemesidir. AB'nin söz konusu problemin çözümünde yalnız olmayacağı, destekleyici unsur olarak yakın tarihi gerçekliklerin bulunduğunu ve en önemlisi, barış sürecini

özüm umuduyula takip eden en önemli kurumun AGİT olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Kısacası, AB'nin en azından sürece AGİT'in destekleyicisi olarak katılması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin olası kararlı tutumu ve desteği 1993 yılından bu yana çalışmalarını devam ettiren, ama bir türlü kalıcı ve adil barışı sağlayamayan AGİT Minsk Grubunun çalışmalarına mutlaka önemli katkılar sağlayacaktır. Yeni Komşuluk Politikasına ilişkin çabalar, Avrupa Birliğinin sınır ötesi bölgeler ve ölkelerle olan ilişkilerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Birliğin komşusu olduğu bölgelerde, özellikle de Güney Kafkasyada yaşanan her türlü ekonomik ve siyasi gelişmelerin tarafı olması gerektiği de görünen bir gerçekliktir. Ekonomik ve sosyal alanda tek başına önlemler almak ve eylem planları geliştirmek yeterli olmayacaktır. Özellikle, sıcak çatışmaların yaşandığı bölgelerde Avrupa Birliğinin bütün ağırlığıyla taraf olma inisiyatifiını göstermesi ve bunu siyasi bir kararlılıkla sürdürmesi uluslararası ilişkiler açısından birliğin etkinliğini arttırması anlamına gelmektedir. Avrupa Birliği, Yeni Komşuluk Politikası ile kendisinin Güney Kafkasya stratejisini önemli ölçüde toparlasa da, şu andaki tablo, AB'nin bölgenin, özellikle de Azerbaycan ve Gürcistan'ın kaynaklarından ve stratejik avantajlarından yararlanmakta kararlı olduğunu ama başta etnik çatışma ve işgaller olmak üzere bölgenin problemlerinin çözümüne katkıda bulunmada çekici ve kararsız davrandığını göstermektedir. Avrupa Birliğinin bölgeye yönelik eylemlerinde tutarsız tavrı devam ettiği sürece, birliğin Yeni Komşuluk Politikasının Güney Kafkasyada başarı şansı önemli ölçüde azalacaktır. AB'nin bölgeye yönelik ilkel ve kararlı tutumu hem Avrupada güvenlik, refah ve işbirliğinin uzun vadede kalıcılaştırılması hem de Güney Kafkasyanın geleceği açısından yararlı sonuçlar doğuracaktır. Sovyetler

Birliğin dağılmasıyla meydana gelen değişiklikler doğrultusunda “Birleşik Avrupa” fikri de yeni sınırlarına ulaşmış, Avrupa Birliği ve Doğu bloku ülkeleri arasında uzun süreden sonra yeni bir yakınlaşma doğmuştur. Avrupa bütünleşmesinin temelinde duran AB, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini genişleme kapsamına alırken, eski SSCB devletlerinde başlatılan kötü reform hareketlerine de destek vermiştir. Esasen demokrasi ilkelerinin benimsenmesini merkezi planlı ekonomiden serbest ekonomisine geçişi hedefleyen bu reform hareketlerine, 1991 yılından itibaren uygulamaya konan TACİS Programı çerçevesinde büyük ölçüde teknik ve mali yardım sağlanmıştır. Başlangıçta, Kafkasyada ve Orta Asyada bulunan Cumhuriyetlerin AB dış politikasında özel bir konumu bulunmadığı görülse de, daha sonra bölgenin jeopolitik önemine ve enerji potansiyeline artan ilgiden dolayı ilişkilerin güçlendirilmesine özen gösterilmiştir. İlişkilerin odak noktasını ise Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları oluşturmuştur. Çalışmada incelendiği üzere, bölgenin geleceği açısından AB’nin Azerbaycan ile ilişkileri özel bir önem arz etmektedir. Bağımsızlığın hemen ardından, Avrupaya yakınlaşma stratejisi izleyen Azerbaycanın, Avrupa entegrasyonuna katılma isteği, öncelikle bu devletin jeopolitik konumu, zengin enerji kaynaklarının Batıya transferinde Avrupa yatırımlarının kullanılması sonucu sağlanacak ekonomik kalkınma potansiyali, Karabağ başta olmakla çeşitli sorunların çözümünde AB, AK, AGİT ve NATO’nun vereceği destek gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Azerbaycan-AB ilişkileri çok önemlidir.

Kaynakça

- 1.Cansu Nur Gezer, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası, Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü Stajyeri, Temmuz 2010
- 2.Dr. Rövşen Şahbazov, Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya, EkoAvrasya, Cilt 1, Sayı 1154, Temmuz 2015
- 3.Emel G.Oktay, Avrupa Komşuluk Poliyikası ve Azerbaycan: Eleştirel Bir Değerlendirme,
- 4.Sezgin Mercan, Avrupa Birliğinin Kafkasyadaki Varlığı, Avrupa Birliği Araştırmalar Merkezi, Cilt 1, Sayı 6, 27 Nisan 2012
- 5.Tez, Fuad Hüseyinov, Azerbaycan-AB ilişkileri (Hukuksal Çerçeve), Ankara-03.10.2000
- 6.Tez, İlham Hasanov, Haydar Aliyev Döneminde Azerbacanın Dış Politikası Ankara-2003
- 7.Aslanlı Araz, Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler, EkoAvrasya, 21.12.2011
<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=39&Pid=10&Lang=TR>,
- 8.Tez, Samir Mardanov, Avrupa Birliğinin Kafkasya Politikası, Bilgesam, Ankara-2006
- 9.Akademik Perspektif, Avrupa Birliğinin Orta Asya ve Güney Kafkasya Politikası, Misafir Kalem, 16.11.2011
<http://akademikperspektif.com/2011/11/16/abnin-orta-asya-ve-guney-kafkasya-politikasi/>,
- 10.Biyografi.İnfo, Haydar Aliyev, <http://www.biyografi.info/kisi/haydar-aliyev>
- 11.Wikipedia, Avrupa Birliğinin Oluşumu,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi